

TERMINOLOGIA ROMÂNESCĂ REFERITOARE LA PRACTICILE AGRICOLE ȘI PASTORALE TRADIȚIONALE

George A. BILAVSCHI

Introducere. Istoriografia problemei

Precizăm încă din începutul lucrării că demersul de față reprezintă partea a doua a unui studiu mult mai complex. Astfel, o primă parte va vedea lumina tiparului în „Arheologia Medievală”, nr. 5/2008, sub titlul *Nomenclatura românească referitoare la uneltele și utilajul agricol tradițional*. În prezentul articol vom relua succint bibliografia problemei cu adaosurile specifice subiectului propus și cu mențiunile referitoare la cele mai avizate opinii din domeniul istoriei, arheologiei, lingvisticii, etnografiei, etnologiei, agronomiei etc.

Pentru istoria fiecărui popor limba reprezintă într-o manieră infailibilă un aspect determinant pe calea devenirii etnico-lingvistice și naționale, în evoluția sa spre identificare în diversitatea universală a grupurilor culturale, etniilor și națiunilor. Investigarea terminologiei agrare românești ne oferă date substanțiale și de necontestat asupra vechimii poporului român și a ocupațiilor sale tradiționale, neîntrerupte de factorii perturbatori ai civilizațiilor (războaie, invazii, calamități naturale, molime, boli etc.).

Considerând istoria națională ca parte integrantă a celei europene, subscriem la ideea conform căreia contaminarea limbii latine populare și vechi românești cu elemente lexicale străine nu reprezintă un fenomen izolat ori neobișnuit, ci unul normal, când evoluția poporului și a limbii române s-a produs într-un context general, dependentă de evenimentele istorice petrecute în centrul, estul și sud-estul Europei. Astfel, găsim oportună interpretarea fenomenelor etnice și lingvistice complexe pornind de la fundamentul lexical latin și pre-roman, traco-dacic, peste care s-a suprapus și cu care a interacționat, în interiorul unor sisteme culturale diferite, păstrând însă aceleași coordonate spațiale.

Realizând acest scurt excurs, susținem că studiul agriculturii impune o metodologie bazată pe o cercetare interdisciplinară invocată de complexitatea temei propuse, care își are punctul de plecare, în principal, în

caracterul lacunar și ambiguu al izvorului scris. Astfel, procedeul de investigație pluridisciplinară a terminologiei practicilor agricole și pastorale vine în întâmpinarea metodelor de investigație complexe, întrebuințate frecvent și pe scară largă în domeniul științelor socio-umaniste și nu numai. Importanța ideilor difuzate în mediul cultural românesc și relevanța analizelor istorice, lingvistice și filologice reprezintă date de o semnificație majoră pentru definitivarea integrală a cercetării actuale.

Dezbaterile și concluziile din domeniul lingvisticii, istoriei, arheologiei și etnografiei însumează zeci de tomuri și studii, o moștenire care permite însă reluarea datelor în cadrul unui demers cu rezultate notabile și determină evaluarea obiectivă a istoriografiei problemei, precum și precizarea unor aspecte inedite legate de sorgintea terminologiei agrare românești. Ne-am propus însă și o metodologie de lucru comparativă, dar și dezvoltarea subiectului în funcție de datele acumulate până în prezent, coroborate cu rezultatele descoperirilor istorice și arheologice.

Raportându-ne la investigațiile de până în prezent, observăm că cercetători din varii domenii de activitate (istorie, arheologie, filologie, lingvistică, etnografie, folcloristică etc.) au stabilit conexiuni numeroase și deosebit de complexe între evoluția nomenclaturii agrare românești și prefacerile istorice la nivelul spectrelor etnico-demografice, social-economice, politice, culturale și confesionale care s-au desfășurat în spațiul carpato-danubian pe parcursul antichității târzii și a evului mediu românesc.

Investigațiile terminologiei referitoare la multiple chestiuni ale agriculturii din spațiul istoric și geografic românesc își au punctul de plecare în preocupările de natură enciclopedică ale ilustrului om de cultură B. P. Hasdeu. Întemeietorul lingvisticii și filologiei române moderne, istoric cu largi orizonturi, inițiator de școală folcloristică și, în același timp, reprezentant de frunte al literaturii din a doua jumătate a secolului al XIX-lea, cărturarul român atrage atenția pentru prima dată asupra exagerărilor latiniste din cultura românească și insistă asupra importanței fondului autohton daco-getic, peste care s-a suprapus stratul lexical latin și cel paleo-slav. În studiile sale¹, autorul consacră spații

¹ B. P. Hasdeu, *Originile agriculturii la români*, în „Columna lui Traian”, V, 3, 1874, p. 49 și urm.; idem, *Originile viniculturii la români*, în „Columna lui Traian”, 4, 1874, p. 157 și urm.; idem, *Originile păstoriei la români*, în „Columna lui Traian”, 9, 1874, p. 234-235; idem, *Etymologicum Magnum Romaniae. Dicționarul limbei istorice și poporane a românilor*, I-III, ediție îngrijită de G. Brâncuș, București, Editura Minerva, vol. I (1972, 774 p. + 35 planșe), II (1974, 729 p.), III (1976, 877 p.).

întregi analizelor lingvistice a termenilor agrari din limba română. Chiar dacă, în urma investigațiilor ulterioare (lingvistice, istorice, arheologice etc.), numeroase aserțiuni și teorii ale cărturarului român al veacului al XIX-lea nu au trecut cu bine avalanșei de critici ale succesorilor săi, o serie de chestiuni au și astăzi valoare științifică indiscutabilă. Astfel, opinia lui B. P. Hasdeu, conform căreia influența elementului slav asupra terminologiei instrumentarului agricol, a unor plante cerealiere, legume și a diverselor practici și tehnici agrare pare să fie determinată, este combătută cu tenacitate științifică de către o serie de istorici, lingviști, agronomi și etnografi români cum ar fi A. D. Xenopol, P. Cancel, Al. Bocănețu, S. Pușcariu, Simion P. Radianu, I. Iordan, Gh. Ivănescu, S. Dumistrăcel ș. a. Statistica realizată de specialiști reflectă o realitate covârșitoare. Și anume, se observă prezența în lexicul limbii române a termenilor de sorginte latină pentru îndeletnicirile de bază tradiționale ale românilor în detrimentul celor proveniți din slavonă².

² Examinarea atentă a lexicului de bază al limbii române a condus la identificarea a numeroși termeni ce definesc realități etnico-sociale, practici și îndeletniciri tradiționale economice, unelte ori diverse obiecte de uz casnic, plante, stări juridic-politice și administrativ-geografice etc., care sunt de evidentă sorginte latină, provenind mai exact din latina populară, vorbită de către populația autohtonă din spațiul intra- și extra-carpatic românesc, chiar și după retragerea aureliană, așa cum o dovedesc mărturiile scrise, arheologice și epigrafice. Astfel, situația se caracterizează în felul următor: din latina populară provin termenii ce desemnează realități fizico-geografice, economice, culturale și social-juridice precum *câmp* (din *campus*), *munte* (din *mons*), *șes* (din *sessum*), *sat* (din *fossatum* = „înconjurat cu șanțuri”, „loc întărit”), *curte* (din *curtis* = *cohors*), *agru* (din *ager*), *falce* (din *falx*), *arie* (din *area*) etc.; la care se adaugă numeroase cuvinte ce definesc nume de unelte, diverse practici agrare, plante ori legume, animale domestice etc. cum ar fi *aratru* (rădăcina *ar-* provine din *arare*), *secure* (din *siculis*), *secure* (din *securis*), *furcă* (din *furca*), *sapă* (din *sappa*), *ciur* (din *cribrum*), *moară* (din *mola*), *șa*, *șauă* (din *sella*), *jug* (din *jugum*), *a ara* (din *arare*), *a culege* (din *colligere*), *a săpa* (din *sappare*), *a semăna* (din *seminare*), *a secera* (din *secerrare*), *a treiera* (din *tribulare*), *a bate* (din *battuere*), *a vântura* (din *ventilare*), *a tăia* (din *taliare*), *a cerne* (din *cernere*), *a măcina* (din *machinare*), *a coace* (din *coquere*), *a scoate* (din *excutare*), *a scutura* (din *excutulare*), *a mâna* (din *minare*), *a paște* (din *pascere*), *a adăpa* (din *adaquare*), *a înjuga* (din *in-jugare*), *a dejuga* (din *di(s)jugare*), *a îndemna* (din *inde-minare*), *a ierna* (din *hibernare*), *a toarce* (din *torquere*), *a tunde* (din *tondere*), *a mulge* (din *mulgere*), *a închea* (din *coagulare*), *grâu* (din *granum*), *mei* (din *milium*), *orz* (din *hordeum*), *părincul* (din *panicum*), *secară* (din *secalis*), *paie* (din *palea*), *spic* (din *spicum*), *grăunte* (din *granucia*), *neghină* (din *nigellina*), *făină* (din *farina*), *pâine* (din *panis*), *aiul* (din *alium*), *ceapă* (din *cepa*), *curcubetă* (din *curcubita*), *curechi* (din *coliclu*), *nap* (din *napus*), *pepene* (din *pepo*), *varză* (din *viridia*), *câneapă* (din *canipa* = *cannabis*), *trifoi* (din *trifolium*), *nutreț* (din *nutricium*), *pășune* (din *pastio*, *-onem*), *fân* (din *fenum*), *animale* (reg. *nămaie*) (din *anima* = a anima; *animalia*), *bou* (din *bos*), *taur* (din *taurus*), *vacă* (din *vacca*), *juncul*, *junca* (din *juvencus*, *juvenca*), *junincea* (din *junix*), *viță*

Contribuții aparte la problema avută în discuție le-a adus ilustrul lingvist român P. Cancel, care în studiul *Termenii slavi de plug în daco-romană*³ combate teoriile lui B. P. Hasdeu, efectuând totodată o analiză riguroasă asupra instrumentarului agricol insistând pe arhaicul *aratra* și dedicându-i spații largi de comentarii. Lingvistul român opinează că o serie de termeni ce desemnează diverse unelte, activități agricole și o serie de noțiuni de natură social-juridică vin pe filieră slavă sud-dunăreană (probabil de la poporul bulgar ori sârb sau croat), nu mai devreme de jumătatea celui de-al XIII-lea secol creștin, odată cu intensificarea importurilor de unelte agricole de la sudul Dunării⁴. Cu siguranță însă, în urma contactelor inter-culturale cu populațiile de sorginte slavă veche s-a declanșat și amplul proces de influențare reciprocă la nivelul limbilor, practicilor casnice, a tehnicilor de producție economică, la nivelul politic și cultural, începând chiar cu veacurile VII-XII. Chiar dacă legăturile comerciale au fost deosebit de slabe în primele secole ale celui de-al doilea mileniu creștin, comunitățile vechi românești (de factură Dridu) au stabilit inevitabil contacte economice cu etniile slave sud-dunărene, aceste legături determinând și contaminări reciproce la nivelul lexicului propriu fiecărui popor în parte.

Un susținător înfocat al continuității și al permanenței lingvistice și etnico-culturale a autohtonilor în spațiul românesc a fost reputatul specialist român S. Pușcariu. În lucrarea *Limba română*⁵, autorul

(din *vita*), *capră* (din *capra*), *căprină* (din *caprinus*), *cornute* (din *cornutus*), *iedul, iada* (din *haedus, haeda*), *cal* (din *caballus*), *armăsar* (din *armessarius*, ce derivă din *admissarius*), *iapă* (din *equa*), *asin* (din *asen, asinus*), *porc* (din *porcus*), *scroafă* (din *scrofa*), *purcei* (din *porcella*), *porcină* (din *porcina*), *găină* (din *gallina*), *ou* (din *ovum*), *oaie* (din *ovis*), *berbeci* (din *vervex*), *areți* (din *aries*), *miei* (din *agnellus*), *mioare* (din *agneliolla*), *turme* (din *turma*), *păcuine* (din *pecorina* ori *pecuina*), *staul* (din *stabulum*), *vățui* (din *vituleus*), *căprar* (din *caprarius*), *căprăreață* (din *capraricia* = „loc în care sunt adăpostite caprele”), *purcareață* (din *porcaricia*), *lână* (din *lana*), *păr* (din *pilum*), *fir* (din *filum*), *lapte* (din *lacta*), *caș* (din *caseus*), *chiag* (din *coagulum*), *unt* (din *unctum*), *păstor* (din *pastorius* = „păstor”), *păcurar* (din *pecorarius*) etc.

³ P. Cancel, *Păstoritul la poporul român. Precizări etnografico-istorice cu prilejul apariției studiului D. O. Densusianu, „Păstoritul la popoarele romanice”, în „Convorbiri literare”, 9, 1913, p. 3-27; idem, *Termenii slavi de plug în daco-romană*, București, Atelierele grafice SOCEC & Comp., Societate anonimă, 1921, 63 p.*

⁴ Idem, *Termenii slavi...*, p. 32.

⁵ S. Pușcariu, *Etymologisches Wörterbuch der rumänischen Sprache*, I, *Lateinisches Element mit Berücksichtigung aller romanischen Sprachen*, Heidelberg, 1905, 235 p.; idem, *Limba Română*, I, *Privire generală*, prima ediție, București, Editura Fundația

emendează opinia lui B. P. Hasdeu conform căreia fondul de termeni agricoli din limba română este exclusiv de origine slavă, susținând apartenența tezaurului de cuvinte ce desemnează anumite realități geografice, stări sociale, economice, juridice, o serie de practici și îndeletniciri agrare și, mai ales, un număr substanțial de obiecte, unelte și forme ale vieții agrare românești arhaice, la limba latină. Influența limbii slave s-a exercitat de-a lungul unei lungi perioade de conviețuire a comunităților românești vechi cu populațiile de obârșie slavă și în cadrul unui proces complex care nu a afectat însă întregul fond lingvistic autohton originar⁶.

Poate cea mai completă retrospectivă a nomenclaturii agricole românești, cu valențe științifice importante, o reprezintă studiul solid documentat și argumentat al cercetătorului Al. Bocănețu⁷, un susținător incontestabil al permanenței etnico-lingvistice, politice și culturale în teritoriile carpatice și extra-carpatice românești. În concepția lingvistului român, asemenea termenilor de bază există și alte noțiuni ce desemnează ansamblul de practici și instrumente auxiliare din sectorul agricol și care provin tot din fondul lexical latin.

O analiză critică a surselor lingvistice o realizează, cu evidente preocupări lingvistice și de etnografie, agronomii S. P. Radianu⁸ și P. S. Aurelian⁹, ambii susținători ai originii latine a lexicului de bază utilizat în sectorul agro-pastoral românesc.

În deceniile care au precedat ce-a de-a doua conflagrație mondială s-au evidențiat prin activitățile lor susținute alte personalități marcante ale lingvisticii românești. Astfel, o serie de specialiști, tineri și ambițioși, din cadrul institutelor de cercetare tutelate de Academia Română, au realizat sub atenta supraveghere a iluștrilor cărturari Em. Petrovici, I. Petruț și S. Pușcariu, o operă de incontestabilă valoare științifică și, totodată, un important instrument de lucru – *Atlasul Lingvistic Român* – structurat pe

pentru Literatură și Artă, 1940, 457 p. + 35 hărți; ediția a II-a, prefață de G. Istrate, note și bibliografie de I. Dan, București, Editura Minerva, 1976, 540 p.

⁶ Idem, *Limba Română*, prima ediție, p. 278.

⁷ Al. Bocănețu, *Terminologia agrară în limba română. Studiu filologic-istoric-cultural*, extras din „Codrii Cosminului” (Buletinul Institutului de Istorie și Limbă de la Universitatea din Cernăuți), II-III, 1925 [1926], p. 121-279.

⁸ S. P. Radianu, *Din trecutul și prezentul agriculturii românești*, București, 1909, 592 p.

⁹ P. S. Aurelian, *Economia rurală la români*, în „Analele Societății Academice Române”, Secția II, tom XI, 1884, p. 5-38; idem, *Despre sistemele de cultură și raportul lor cu starea socială*, București, 1891, 71 p.

regiuni și în mai multe tomuri, cunoscând până astăzi mai multe ediții cu substanțiale adaosuri și completări¹⁰.

După îndelungi și anevoioase cercetări și investigații pe teren, reputatul filolog ieșean St. Dumistrăcel, reușește, pe baza monumentalei lucrări menționate câteva rânduri mai sus, să realizeze un studiu amplu și de deosebită valoare istoriografică referitor la nomenclatura agrară arhaică și modernă românească¹¹. Evitând plonjarea într-o desuetudine științifică, oarecum explicabilă datorită multitudinii contribuțiilor antecesorilor săi și eludând enunțurile cu caracter axiomatic, St. Dumistrăcel realizează o analiză succintă și obiectivă a terminologiei instrumentarului agricol.

În urma unei activități intense și susținute de numeroase sondaje în trecutul îndepărtat al popoarelor neolatine, germanice, slave, turcice etc., filologul și lingvistul Al. Rosetti realizează o operă fundamentală pentru istoria limbii române, aducând un aport considerabil la cunoașterea genezei, evoluției și prefacerilor la nivelul structurii gramaticale, fonetice, dialectale și lexicale¹². În analiza sa n-au lipsit

¹⁰ *Atlasul lingvistic român*, sub conducerea lui Em. Petrovici, partea a II-a, vol. I: *Suplement*, Sibiu-Leipzig, 1940-1942; *Atlasul lingvistic român*, seria nouă, vol. I-II, sub îngrijirea lui Em. Petrovici, București, Editura Academiei, 1956; *Atlasul lingvistic român*, seria nouă, redactor principal I. Pătruț, vol. II-III, București, Editura Academiei, 1956-1961; *Micul atlas lingvistic român*, publicat de Muzeul Limbii Române din Cluj, sub conducerea lui S. Pușcariu, partea I, vol. I-II, de S. Pop, Cluj Napoca- Sibiu-Leipzig, 1938-1942; *Micul atlas lingvistic român*, sub conducerea lui Em. Petrovici, partea a II-a, vol. I: *Suplement*, Sibiu-Leipzig, 1940-1942; *Micul atlas lingvistic român*, Seria nouă, vol. I, materiale culese de Em. Petrovici în anii 1929-1938, București, Editura Academiei, 1956; *Micul atlas lingvistic român*, redactor principal I. Pătruț, serie nouă, partea a II-a, vol. I-IV, București, Editura Academiei, 1956-1981; *Noul atlas lingvistic al României. Moldova și Bucovina*, vol. I, București, Editura Academiei, 1987; *Noul atlas lingvistic român, pe regiuni. Moldova și Bucovina. Texte dialectale*, culese de S. Dumistrăcel și publicate de D. Hreapcă și I.-H. Bârleanu, vol. I, partea 1, Iași, Editura Academiei Române, 1993, 348 p. + CII hărți; *Noul atlas lingvistic român, pe regiuni. Moldova și Bucovina. Texte dialectale*, culese de S. Dumistrăcel și publicate de D. Hreapcă și I.-H. Bârleanu, vol. I, partea 2, Iași, Editura Academiei Române, 1995, 350 p. + XX hărți; *Noul atlas lingvistic român, pe regiuni. Moldova și Bucovina. Texte dialectale*, Culese de I.-H. Bârleanu și publicate de D. Hreapcă și I.-H. Bârleanu, vol. II, partea I, Iași, Editura Academiei Române, 1996, 284 p. + XCII hărți; V. Pavel, V. Sorbală, N. Bilețchi, R. Udler, *Atlasul lingvistic român pe regiuni. Basarabia, Nordul Bucovinei, Transnistria*, vol. I, *Fierăria meșteșugărească. Tâmplăria*, Chișinău, Editura Știința, 1993, 239 p. + 102 hărți.

¹¹ S. Dumistrăcel, *Terminologia uneltelor agricole în limba română pe baza ALR*, în „Studii și cercetări științifice”, Seria Filologie, XIII, 2, 1962, p. 167-208.

¹² Al. Rosetti, *Istoria limbii române, de la origini până în secolul al XVII-lea*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1968, 933 p.

investigațiile de ordin istoric care, coroborate cu cercetările lingvistice și filologice, au condus la concluzia că lexiconul de bază referitor la agricultura românilor conține în principal termeni de sorginte latină și, doar în subsidiar, o nomenclatură slavă (de origine sud-slavică), denumind părți și componente ale uneltelor agricole¹³. Astfel, argumentând permanența lingvistică și de viață a autohtonilor în spațiul carpatic și extra-carpatic românesc și analizând procesul etno-lingvistic sinuos derulat progresiv pe parcursul mai multor veacuri și în condiții istorice extreme, sub auspiciile unor vremuri tulburi (invațiile repetate ale populațiilor turanice, epidemii, molime, lipsa serviciului sanitar, calamități naturale, caracterul precar al organizării social-administrative și politico-militare ș. a.), Al. Rosetti se înscrie pe linia teoretică trasată de predecesori, precum lingviști ca B. P. Hasdeu, Ov. Densusianu¹⁴, A. Cihac¹⁵, I. A. Candrea¹⁶, Th. Capidan¹⁷, P. Cancel, Al. Bocănețu, G. Blédy¹⁸, S. Pușcariu, Em. Petrovici¹⁹, Al. Ciorănescu²⁰,

¹³ *Ibidem*, p. 299, 308-310.

¹⁴ Ov. Densusianu, *Histoire de la langue roumaine*, tome I, *Les origines*, Paris, Editura Leroux, 1901, 510 p.; II, *Le seizième siècle*, Paris, 1914, 160 p.; idem, *Histoire de la langue roumaine*, tome I, *Les origines*, ediția a II-a, București, Editura Institutul de Filologie și Folklor, 1929, 510 p.; idem, *Istoria limbii române*, vol. I, *Originile*, ediție îngrijită de J. Byck, București, Editura Științifică, 1961, 317 p.; vol. II, *Secolul al XVI-lea*, 1961, 455 p.; idem, *Păstoritul la popoarele romanice. Însemnătatea sa lingvistică și etnografică*, București, Editura Vișei Nouă, 1912, 34 p.; idem, *Aspecte lingvistice ale păstoritului* (curs universitar litografiat), vol. I-II, București, Universitatea din București, Facultatea de Litere și Filosofie, 1933-1934 (vol. I, 204 p.); 1934-1935 (vol. II, 224 p.).

¹⁵ A. de Cihac, *Dictionnaire d'étymologie daco-romain. Éléments latins comparés avec les autres langues romanes*, Francfort sur Main, 1870, 331 p.; idem, *Dictionnaire d'étymologie daco-romain. Éléments slaves, magyars, turcs, grecs-moderne et albanais*, Francfort sur Main, 1879, 816 p.

¹⁶ I. A. Candrea, *Elemente române în limbile slavice*, în „Noua revistă română pentru politică, știință și artă”, I, 1900, 8, p. 399-409; idem, *Glosar meglenoromân*, în „Grai și suflet”, III, 1927, p. 175-209, 381-412; VI, 1931, p. 163-198; VII, 1932, p. 194-230; idem, *Viața păstorească la megleniți*, în „Grai și suflet”, I, 1923, fasc. 1, p. 23-38.

¹⁷ Th. Capidan, *Termeni pastorali de origine română în limbile balcanice*, în „Dacoromania”, II, 1921-1922, p. 677-680; idem, *Les éléments des langues slaves du sud en roumain et les éléments roumains dans les langues slaves méridionales*, în *Langue et littérature*, vol. I, Editura Academiei, București, 1941, p. 199-214.

¹⁸ G. Blédy, *Influența limbii române asupra limbii maghiare. Studiu lexicologic* (teză de doctorat), Sibiu, Dacia Traiană, 1942, 162 p.

¹⁹ Em. Petrovici a coordonat lucrarea monumentală *Atlasul lingvistic Român (ALR)*, seria nouă, I, București, Editura Academiei, 1956.

²⁰ Al. Ciorănescu, *Diccionario Etimológico Rumano*, vol. I-VII, Laguna, La Luna, Universidad de la Laguna, 1958-1966.

Gh. Mihăilă²¹, V. Arvinte²², St. Dumistrăcel etc., susținători pasionați ai opiniilor deja exprimate mai sus.

În deceniul șapte al veacului trecut s-au derulat o serie de proiecte monumentale patronate de cel mai înalt for cultural românesc – Academia Română –, la care au participat cercetători din cadrul institutelor de cercetare afiliate instituției menționate. Astfel, concomitent cu lucrările de anvergură din varii arii de cercetare socio-umanistică (lingvistică, etnografie, folclor, literatură, istoria culturii, artă etc.), o serie de specialiști din domeniul istoriei și arheologiei au luat parte la alcătuirea primului tratat de istorie a românilor. Inserate în capitolele referitoare la etnogeneza românească și evoluția limbii și populației vechi românești, pe parcursul mileniului I și a primelor trei veacuri ale celui de-al doilea mileniu creștin, autorii au manifestat un interes aparte față de subiectul avut în discuție, alocând spații însemnate și comentariilor istorice și lingvistice referitoare la nomenclatura agrară românească, ca parte integrantă a moștenirii istorice firești la care a participat limba și populația din teritoriul intra- și extra-carpatic²³. Proiectul a fost reluat aproape patru decenii mai târziu, subiectul bucurându-se în continuare de o largă atenție în lumea științifică românească²⁴.

În 1976, regretatul istoric și arheolog ieșean V. Neamțu își publica teza de doctorat cu titlul *La technique de la production céréalière en Valachie et en Moldavie jusqu'au XVIIIe siècle*, în care includea analize lingvistice, realizând totodată și comentarii pertinente referitoare la lexicul agricol românesc de bază²⁵. Concluzii, însoțite de

²¹ Gh. Mihăilă, *Împrumuturi sud-slave în limba română. Studiu lexico-semantic*, București, Editura Academiei, 1960, p. 18-55.

²² V. Arvinte, *Terminologia exploatării lemnului și a plutăritului*, în „Studii și cercetări științifice”, Filologie, VIII, 1957, fasc. 1, p. 1-184; V. Arvinte, D. Ursu, M. Bordeianu, *Glosar regional*, București, Editura Academiei, 1961, 83 p.; V. Arvinte, *Originea limbii și poporului român în lumina cercetărilor recente*, în „Anuar de lingvistică și istorie literară”, 17, 1966, p. 13-30.

²³ *Istoria României*, I, *Comuna primitivă, sclavagismul, perioada de trecere la feudalism*, coord. P. Constantinescu-Iași, Em. Condurachi, C. Daicoviciu, A. Oțetea, D. Prodan, M. Roller, I. Nestor, Gh. Ștefan ș. a., București, Editura Academiei, 1960, p. 788-797; *Istoria României*, II, *Feudalismul timpuriu, feudalismul dezvoltat, în condițiile fărâmițării feudale și ale luptei pentru centralizarea statului, feudalismul dezvoltat, în condițiile instaurării dominației otomane (a doua jumătate a secolului al XVI-lea)*, coord. P. Constantinescu-Iași, Em. Condurachi, C. Daicoviciu, A. Oțetea, D. Prodan, M. Roller, I. Nestor, Gh. Ștefan ș. a., București, Editura Academiei, 1962, p. 20-22.

²⁴ *Istoria Românilor*, vol. III, *Genezele românești*, coordonatori: Șt. Pascu și R. Theodorescu, secretar al volumului: V. Spinei, București, Editura Enciclopedică, 2001, p. 48-50.

²⁵ V. Neamțu, *La technique de la production céréalière en Valachie et en Moldavie jusqu'au XVIIIe siècle*, București, Editura Academiei (în colecția „Bibliotheca Historica Romaniae”), 1975, 269 p.

argumente interesante, se regăsesc în alte trei studii parțiale ce au precedat lucrarea deja menționată²⁶. Profesorul V. Neamțu aduce în actualitatea istoriografică românească teoriile predecesorilor săi ce au activat la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul primei jumătăți a veacului trecut, trecând în revistă și contribuțiile specialiștilor străini referitoare la problema avută în discuție, mai ales în ceea ce privește sorgintea și morfologia unor termeni fundamentali precum *aratru*, *plug* etc., precum și a unor cuvinte ce desemnează părți ori componente ale instrumentelor de arat, ale uneltelor, unele activități agricole, plante cerealiere, legume ș. a. m. d.²⁷.

Așa cum am observat, tema supusă dezbaterilor istoriografice din ultimele două veacuri a suscitat și atenția istoricilor și arheologilor. Chiar dacă în subsidiar, cele cinci decenii de cercetări arheologice au fost completate cu acribie de investigații de ordin istoric, lingvistic și etnografic, toate datele obținute permițându-i istoricului ieșean D. Gh. Teodor să includă în cadrul studiilor sale comentarii bogate referitoare la nomenclatura agrară românească²⁸. În opinia reputatului profesor

²⁶ Idem, *Contribuții la problema uneltelor de arat din Moldova în perioada feudală*, în „Arheologia Moldovei”, IV, 1966, p. 293-316; idem, *Contribution à l'étude du problème des instruments à labourer utilisés au Moyen Age en Moldavie*, în „Revue Roumaine d'Histoire”, VI, 3, 1967, p. 533-552 + planșe; idem, *Originea și evoluția hârțelului în Moldova și Țara Românească*, în „Arheologia Moldovei”, VII, 1972, p. 331-344.

²⁷ E. Berneker, *Slawisches etymologisches Wörterbuch*, Band 1-2 (A-L, M), Heidelberg, 1908-1913; ediția a 2-a, Band 1, Heidelberg, 1924, 473 p.; A. Walde, *Lateinisches etymologisches Wörterbuch*, vierte umgearbeitete Auflage, Carl Winter's Universitätsbuchhandlung, Heidelberg, 1910; K. Lokotsch, *Etymologisches Wörterbuch der europäischen (germanischen, romanischen und slavischen) Wörter orientalischen Ursprungs*, Heidelberg, 1927; F. Kluge, *Etymologisches Wörterbuch der deutschen Sprache*, 18. Auflage (bearbeitet von Walther Mitzka), Editura Walter de Gruyter, Berlin 1960; *ibidem*, Editura Walter de Gruyter & Co., Berlin, 1967; *ibidem*, 21. Auflage (bearbeitet von Walther Mitzka), Editura Walter de Gruyter, Berlin, 1975.

²⁸ D. Gh. Teodor, *Descoperiri arheologice în Moldova referitoare la agricultura din secolele VI-XI e.n.*, în „Terra nostra”, III, 1973, p. 223-232; idem, *Natives and Slavs in the East-Carpathian regions of Romania in the 6th-10th Centuries*, în *Relations between the autochthonous populations and the migratory population on the territory of Romania*, București, Editura Academiei, 1975, p. 155-170; idem, *Unele considerații privind încheierea procesului de formare a poporului român*, în „Arheologia Moldovei”, IX, 1980, p. 75-84 (studiu publicat și în idem, *Spațiul carpato-dunăreanopontic în mileniul marilor migrații*, Buzău, Editura Alpha, 2003, 554 p.; p. 23-31); idem, *Probleme actuale ale etnogenezei poporului român*, în „Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie Iași”, XVII, 1980, p. 105-115; idem, *Date noi privind agricultura la est de Carpați în secolele IV-XI e.n.*, în *Omagiu prof. C. Cihodaru*, Iași, 1983, p. 16-24; idem, *Continuitatea autohtonilor în regiunile de sud ale Moldovei în secolele IV-XI e.n.*, în *Spiritualitate și istorie la Întorsura Carpaților*, 1, Buzău, 1983,

universitar, lexicul de bază din agricultură este eminent latin. Cu toate acestea, numeroși termeni, desemnând anumite îndeletniciri, practici agricole, părți-componente ale uneltelor, obiecte de uz agrar, anumite plante, realități fizico-geografice și social-juridice etc. sunt de sorginte slavă, ca rezultat al interacțiunii etnice și culturale dintre cele două populații în spațiul de existență al poporului român. În schimb, alături de bogatul fond lexical latin au fost identificate o serie de cuvinte ce provin din substratul autohton traco-dacic²⁹. Istoricul ieșean subscris opiniei reputatului specialist român în limba traco-dacilor și pe probleme de etnogeneză românească – I. I. Russu. Tracologul I. I. Russu identifică ca fiind de sorginte autohtonă, deci provenind din substratul preroman, traco-dacic, următorii termeni legați de domeniul agrar românesc: *bordei*, *brânză*, *cătun*, *cârliș*, *copac*, *curpăn*, *ghimpe*, *ghioagă*, *grapă*, *mazăre*, *măgură*, *mătură*, *mânz*, *mugure*, *murg*, *păstaie*, *a scurma*, *sâmbure*, *țaruș*, *urdă*, *vatră*, *zăr ori zer*³⁰.

Tangențial cu subiectul supus dezbaterii noastre, istorici și arheologi precum Șt. Meteș³¹, P. P. Panaitescu³², C. C. Giurescu³³,

p. 104-113; idem, *Autohtoni și migratori la est de Carpați în secolele VI-X e.n.*, în „Arheologia Moldovei”, X, 1985, p. 50-73; idem, *Tradiții geto-dacice în cultura materială și viața spirituală din secolele V-X e.n. de pe teritoriul României*, în „Acta Moldaviae Meridionalis”, VII-VIII, 1985-1986, p. 131-148 (studiu publicat și în idem, *Spațiul carpato-dunăreano-pontic...*, p. 33-44); idem, *Quelques considérations sur la population daco-romaine et ancienne roumaine au Nord du Bas-Danube aux IVe-Xe siècles*, în „Dacia”, N. S., XXXVIII-XXIX, 1994-1995, p. 357-363.

²⁹ Idem, *Tradiții geto-dacice...*, în vol. *Spațiul carpato-dunăreano-pontic...*, p. 35-36 și nota 19. Autorul analizează noțiuni precum *țarină*, *grapă*, *grunz*, *mărar*, *mazăre*, *păstaie*, *fasole*, *mălai*, *măr*, *curpen*, *mied*, *teasc*, *ravac*, *strugure* etc., considerând că provin din fondul lexical preroman și, anume, din daco-getică.

³⁰ I. I. Russu, *Limba traco-dacilor*, București, Editura Academiei, 1959, p. 122, 123, 126, 129-130; idem, *Elemente autohtone în limba română. Substratul comun româno-albanez*, București, Editura Academiei, 1970; idem, *Etnogeneza românilor. Fondul autohton traco-dacic și componenta latino-romanică*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1981, p. 106.

³¹ Șt. Meteș, *Păstori ardeleni în Principatele Române*, Arad, Editura Librăriei Diecezane, Biblioteca Semănătorul, 1925, 191 p.

³² P. P. Panaitescu, *Introducere la istoria culturii românești*, București, Editura Științifică, 1969, p. 143-151; V. Costăchel, P. P. Panaitescu, A. Cazacu, *Viața feudală în Țara Românească și Moldova (sec. XIV-XVII)*, București, Editura Științifică, 1957, p. 18, 27, 28-29, 38-45.

³³ C. C. Giurescu, *Împrumuturi cumane în limba română: „odae” și „cioban”*, în „Studii și cercetări lingvistice”, XII, 1961, 2, p. 205-214.

A. Armbruster³⁴, L. Bârză, S. Brezeanu³⁵, Șt. Olteanu³⁶, A. Paragină³⁷, V. Spinei³⁸, N. Edroiu³⁹ etc. au înscris în lucrările lor scurte consemnări și comentarii privitoare la geneza și evoluția nomenclaturii agrare românești.

O serie de contribuții remarcabile le-au adus în peisajul istoriografic românesc de specialitate cercetători precum E. Precup⁴⁰, I. Oțel⁴¹, G. Giuglea⁴², I. Donat⁴³, R. Vuia⁴⁴, C. Constantinescu-Mircești⁴⁵, I. Popescu-Sireteanu⁴⁶, V. Ștefănescu-Drăgănești⁴⁷, A. Blănaru⁴⁸, I. I. Dănuț⁴⁹ ș. a. Lucrări temeinic documentate sunt și

³⁴ A. Armbruster, *Romanitatea românilor. Istoria unei idei*, ediția a II-a revăzută și adăugită, București, Editura Enciclopedică, 1993, p. 36-42.

³⁵ L. Bârză, S. Brezeanu, *Originea și continuitatea românilor. Arheologie și tradiție istorică*, București, Editura Enciclopedică, 1991, p. 54, 93, 171.

³⁶ Șt. Olteanu, *Aspecte ale dezvoltării agriculturii pe teritoriul Moldovei și Țării Românești în secolele X-XIV*, în „Terra nostra”, II, 1971, p. 31 și urm.; idem, *Agricultura la est și sud de Carpați în sec. IX-XIV (I)*, în „Muzeul Național”, I, 1974, p. 35-55.

³⁷ A. Paragină, *Habitatul medieval la curbura exterioară a Carpaților în secolele X-XV*, Brăila, Editura Istros, 2002, p. 50-56.

³⁸ V. Spinei, *Moldova în secolele XI-XIV*, ediția a III-a, cu consistente adăugiri și remanieri, Chișinău, Editura Universitas, 1992, p. 115-119 și notele 157, 158 și 169.

³⁹ N. Edroiu, *Despre apariția plugului în țările române*, în „Terra nostra”, II, 1971, p. 101-117; N. Edroiu, P. Gyulai, *Evoluția plugului în țările române în epoca feudală*, în „Acta Musei Napocensis”, II, 1974, p. 307-344.

⁴⁰ E. Precup, *Păstoritul în Munții Rodnei*, Cluj-Napoca, Biblioteca Dacoromania, 1926, 57 p. + planșe.

⁴¹ I. Oțel, *Cercetări asupra păstoritului în Vrancea*, București, Tipografia I. N. Copuzeanu, 1936, 86 p.

⁴² G. Giuglea, *Elemente pentru a cunoaște istoria formării limbii și poporului român. Problema alimentării vitelor și a omului la dacoromâni*, în „Convorbiri literare”, III, 1958, p. 53-62.

⁴³ I. Donat, *Considerații istorice asupra toponimiei românești*, în „Limba Română”, XIII, 1964, 6, p. 615-621; idem, *La vie pastorale chez les roumains et ses problème*, în „Dacoromania”, I, Freiburg, 1973, p. 78-103.

⁴⁴ R. Vuia, *Tipuri de păstorit la români (secolul XIX-începutul secolului XX)*, București, Editura Academiei, 1964, 252 p. + planșe cu ilustrații.

⁴⁵ C. Constantinescu-Mircești, *Păstoritul transhumant și implicațiile lui în Transilvania și Țara Românească în secolele XVIII-XIX*, București, Editura Academiei, 1976, 171 p. + planșe cu figuri.

⁴⁶ I. Popescu-Sireteanu, *Contribuții la cercetarea terminologiei păstorești din limba română* (pentru uzul studenților), Iași, 1980, 202 p. + 2 anexe.

⁴⁷ V. Ștefănescu-Drăgănești, *Romanian Continuity in Roman Dacia. Linguistic Evidence*, Miami Beach, 1986, p. 33-46.

⁴⁸ A. Blănaru, *Dicționar de termeni păstorești*, Suceava, Grupul editorial „Crai nou” & „Mușatinii” & „Bucovina viitoare”, 2002, 456 p.

⁴⁹ I. I. Dănuț, *Incursiune în istoria păstoritului*, Râmnicu-Vâlcea, Editura Adrianso, 2006, 104 p.

cele ale etnografului N. Dunăre care abordează tema îndeletnicirilor tradiționale românești apelând și la studiile lingvistice și istorice⁵⁰.

Fără a introduce date semnificative la cunoașterea terminologiei agrare românești și a evoluției ei ca parte integrantă a amplului proces de închegare a limbii române, merită enumerate aici și contribuțiile istoricului D. Rancu, care a realizat o prezentare succintă a termenilor fundamentali din agricultură a căror sorginte latină este verificată și admisă de către lumea științifică de specialitate⁵¹.

Cercetările de istorie agrară din ultimii ani au cointerestat deopotrivă pe specialiștii români, dar și pe cei basarabeni. Astfel, istoricul S. Tabuncic contribuie la cunoașterea aspectelor legate de evoluția tehnicilor agricole și a îndeletnicirilor tradiționale românești cu un studiu referitor la evoluția agriculturii medievale în spațiul pruto-nistran, în veacurile XIV-XV. În cadrul preocupărilor de istorie social-economică, un loc aparte l-au ocupat și comentariile lingvistice, pecetluind astfel încadrarea studiului menționat în categoria abordărilor științifice complexe mai ales atunci când dezbaterele istoriografice nu alunecă în derizoriu, fiind umbrite de implicațiile meschine ale politicului⁵².

Fără a ne propune aici să epuizăm întreaga problematică legată de evoluția nomenclurii referitoare la practicile agricole și pastorale românești, considerăm oportun să facem câteva observații pe marginea denumirilor ce desemnează anumite îndeletniciri și tehnici tradiționale referitoare la cultivarea plantelor cerealiere, a legumelor, a viței de vie și la creșterea animalelor domestice.

⁵⁰ N. Dunăre, *Interdependența ocupațiilor tradiționale la români, factor de stabilitate și continuitate*, în „Apulum”, VII, 2, 1968, p. 529-550; idem, *Agricultura și Forme de viață pastorală*, în *Țara Bârsei*, vol. I, București, Editura Academiei, 1972, p. 107-156, respectiv p. 157-242; idem, *Păstoritul de pendulare dublă pe teritoriul României*, în „Anuarul Muzeului Etnografic al Transilvaniei”, 1965-1967, p. 116-138; idem, *L' élevage bi-pendulaire dans les zones de fenaison de l' Europe*, în „Apulum”, 15, 1977, p. 764-767.

⁵¹ D. Rancu, *Tipologia uneltelor romane și Terminologia românească de origine latină a uneltelor agricole din Banatul roman*, în „Tibiscum”, 11, 2003, p. 279-283, respectiv p. 285-292.

⁵² S. Tabuncic, *Unele mărturii privitoare la civilizația agrară din regiunea răsăriteană a principatului moldovenesc în secolele XIV-XV*, în *Studii de istorie veche și medievală. Omagiu profesorului Gheorghe Postică*, volum îngrijit de T. Arnăutu, O. Munteanu și S. Mustață, Chișinău, Editura Pontos, 2004, p. 215, 219-220.

Observații privind terminologia terenurilor agricole și a practicilor tradiționale românești din domeniul agriculturii

Reevaluarea și reluarea informațiilor istorice, arheologice, documentare, epigrafice, iconografice, etnografice, lingvistice, literare, folcloristice etc. ne oferă încă date inedite ce permit exprimarea unor observații menite să clarifice o serie de necunoscute ale procesului de romanizare a autohtonilor geto-daci și, nu în ultimul rând, legate de finalizarea procesului de etnogeneză a limbii și poporului român. Un fapt evidențiat până în momentul de față de către romaniștii români și străini este că limba română derivă din latina populară („vulgară”) vorbită de coloniștii și militarii aduși ori cantonați pe teritoriul Daciei ce aveau ca datorie supremă îndeplinirea cu succes a acțiunii de „pacificare” și romanizare a ținuturilor „barbare” și a locuitorilor nord-dunăreni și carpați. Astfel, în cadrul unui proces complex, ce a durat aproximativ 150 de ani, fondul original traco-dacic a fost contaminat și dominat de latina populară, căreia i s-au adăugat influențele lingvistice din alte limbi vorbite de populațiile care au intrat în contact direct cu autohtonii (sarmați, germanici etc.)⁵³. Aportul cultural al elementului slav (începând cu veacurile VI-VII d. Chr.), la care se adaugă influențele lexicale ale germanicilor și turanicilor, sunt de necontestat, explicându-se prin contactele inter-culturale în teritoriul menționat. Dominația politică și militară nu a subminat însă evoluția etnico-lingvistică a autohtonilor ci, dimpotrivă, a contribuit la îmbogățirea lexicului limbii române cu termeni și forme lexicale noi care desemnează anumite practici, tehnici și realități social-economice inedite și, uneori, mai nuanțate decât cele existente în acel moment în viața cotidiană a autohtonilor.

Preocupările pentru a-și asigura produsele necesare subzistenței umane i-au determinat pe locuitorii spațiului carpato-dunărean să-și continue îndeletnicirile ancestrale, să-și procure materiile prime pentru realizarea artizanală a uneltelor casnice, să dezvolte tehnologiile deținute de la strămoșii lor și să câștige noi loturi pentru agricultură în detrimentul pădurilor. Caracterul tradițional-agricol al activităților enumerate este susținut de lexicul de bază referitor la denumirile atribuite terenurilor agricole, la numele loturilor de pământ pe care se derulează lucrări pentru introducerea ori redarea lor circuitului agrar, la suprafețele destelenite sau defrișate prin diverse modalități, cu privire la muncile agrare principale ș.a.m.d.

⁵³ V. Neamțu, *La technique...*, p. 140.

Contactele stabilite cu alogenii, în veacurile VI-VII, s-au concretizat prin unele împrumuturi arhaice slave pentru a desemna realitățile social-economice și aspectele de viață agricolă menționate. Odată cu retragerea acestora spre estul, sudul ori vestul Europei, numeroase comunități ale slavilor au rămas în regiunile de la nordul Dunării inferioare. Acestea s-au contopit în marea masă a autohtonilor, însușindu-și totodată și lexicul românesc de specialitate, provenit în mare măsură din latina populară. Procesul de asimilare a populațiilor slave și schimburile culturale realizate au desăvârșit procesul de îmbogățire și diversificare a lexicului românesc, fenomen complex observabil și în geneza a numeroase limbi ale popoarelor lumii.

Printre cei care au semnalat pentru prima dată în istoriografia românească existența în limbajul agricol a numeroși termeni antici a fost I. I. Russu, care a analizat cu spirit critic multiple vocabule, radicali ori cuvinte de sorginte traco-dacică⁵⁴, evidențiind astfel persistența unor noțiuni din substratul vechi pre-roman și dovedind o dată în plus caracterul arhaic al nomenclaturii agrare și a practicilor ancestrale din acest spațiu. Realitățile lingvistice semnalate și unele asemănări lexicale cu termeni din alte limbi se pot justifica prin apartenența limbilor tracice la grupul *satem* al limbilor indo-europene, din care face parte, cum bine se știe, și slava arhaică⁵⁵.

Astfel, lingviștii europeni au observat prezența în majoritatea limbilor indo-europene a radicalului *-ar*, din care derivă numele principalului instrument de arat⁵⁶. Un punct de vedere interesant îl

⁵⁴ I. I. Russu, *Limba traco-dacilor*, p. 122, 123, 126, 129-130; idem, *Elemente autohtone în limba română*, p. 12, 134-135; idem, *Etnogeneza românilor*, p. 106.

⁵⁵ Idem, *Etnogeneza românilor*, p. 106; V. Neamțu, *La technique ...*, p. 140.

⁵⁶ Conform H. Hirt, *Die Indogermanen, ihre Verbreitung, ihre Urheimat und ihre Kultur*, Erster Band, Strassbourg, 1905, p. 352; R. Braungart, *Die Urheimat der Landwirtschaft aller Indogermanischen Völker in der Geschichte der Kulturpfl. Und Ackerbaugeräte in Mittel- und Nordeuropa nachgewiesen*, Heidelberg, 1912, p. 250; A. G. Haudricourt, M. Jean-Brunhes Delamarre, *L'homme et la charrue à travers du monde*, Paris, Editura Gallimard, 1955, p. 45-46; K. Birket-Smith, *Histoire de la civilisation*, Paris, 1955, p. 175; N. A. Demčenko, *Земледельческие орудия как материал для изучения этногенеза и этнической истории молдавского народа*, în „Материалы и исследования по археологии и этнографии Молдавской ССР”, XXIII, 1964, Chișinău, p. 47; M. Lexer, *Mittelhochdeutsch Taschenwörterbuch*, 9 Auflage, Verlag von S. Hirzel, Leipzig, 1908, s. v.; *Der grosse Duden. Etymologie*, Band VI, Bibliographischer Institut, Mannheim, 1963, s. v., apud V. Neamțu, *La technique ...*, p. 140. În urma analizelor lingvistice întreprinse de cei mai reputați specialiști se observă prezența radicalului *-ar* în majoritatea limbilor indo-europene: latinescul *arare* și *aratrum*; semiticul *harath*; armeanul *araur*; paleo-grecul *ἀρατρον*; macedoneanul *arl*; irlandezul *arathar*; arhaicul islandez *arthr* ori *ardr*;

identificăm în abordarea profesorului ieșean V. Neamțu. În opinia regretatului medievist, termenul nu a intrat în română din latina populară deoarece romanii au interacționat cu o realitate deja existentă⁵⁷. Aceștia au preluat termenul de la autohtoni, ceea ce îngreunează considerabil stabilirea morfologiei acestui cuvânt uzitat pe arii extinse de către comunitățile arhaice. Din acest motiv, cercetătorii l-au considerat a fi o rămășiță traco-dacică⁵⁸.

Cercetările noastre asupra terminologiei terenurilor folosite în agricultura românească are ca punct de plecare analiza radicalului arhaic -*ar* → latinescul *arare* → latinescul *aratrum* („aratru”)⁵⁹, din care probabil au derivat numeroase alte noțiuni esențiale precum: „a ara”, „arătură”⁶⁰, „arătoriu”, „arător”, „arat”, „arabil”, „arariță” etc. Terenul proaspăt arat se numește „arătură”. Cu timpul, cuvântul este substituit de slavicul „ogor”⁶¹. Sinonim cu termenul menționat este „agru”, care provine tot din latină (*ager*)⁶², din care se desprind derivații precum „agrar”, „agricol”, „agricultură”, „agricultor” etc. Împrumuturi latinești sunt și „câmp”⁶³, cu accețiunea de teren supus constant lucrărilor agricole, „țarină” sau

lituanianul *arklas*; norvegianul *ard-plog*; suedezul *ar, aror* ori *arder*; cehul *radlo-pluh*; vechi slavul *ralo* etc. În limba română arhaică s-a păstrat cuvântul *arătoriu*, ce derivă din latinescul *aratorius* = „arător”, „care servește la arat”, „referitor la agricultură”. Conform V. Arvinte, D. Rusu, M. Bordeianu, *Glosar regional*, p. 14 și V. Adăscăliței, *Miorița, text la plug*, în „Revista de Etnografie și Folclor” (REF), 1-2, 1960, București, p. 139, cuvântul era utilizat în secolul al XX-lea în micro-regiuni din România și anume, în unele zone din Moldova, de către locuitorii satelor de pe valea Suhăi. Aceștia foloseau termenul de *artor* pentru a desemna instrumentul de arat pe care se pare că-l utilizau din vechime. Cuvântul este folosit și în alte limbi neo-latine cum ar fi italiana (*aratro*), franceză (*aratoire*) ori portugheză (*arado*).

⁵⁷ V. Neamțu, *La technique...*, p. 140.

⁵⁸ I. I. Russu, *Limba traco-dacilor*, p. 126, 130; idem, *Etnogeneza românilor*, p. 226, 276; V. Neamțu, *La technique...*, p. 140.

⁵⁹ Vezi nota 56.

⁶⁰ Conform *Dicționarul limbii române*, coord. S. Pușcariu, vol. I, partea I (literele A-B), București, Editura Monitorul Oficial și Imprimeriile Statului, 1913, p. 227, „arătură” provine din latinescul popular *aratura*, -am = „loc deja arat și semănat”. Vezi și Al. Bocănețu, *op. cit.*, p. 219-220.

⁶¹ Vezi distribuția sa în întreg spațiul românesc conform *Micul atlas lingvistic român*, vol. I, partea I, Cluj Napoca, 1938, harta 21 și 22.

⁶² Provine din latinescul *ager, agrum*: L. Șăineanu, *Dicționarul universal al limbii române*, ediția a IV-a, București, 1922, p. 13; Al. Bocănețu, *op. cit.*, p. 125, 219; Al. Rosetti, *op. cit.*, p. 573.

⁶³ L. Șăineanu, *op. cit.*, p. 96; Al. Bocănețu, *op. cit.*, p. 214, 220; *Dicționarul limbii române moderne*, editat sub direcția lui D. Macrea, București, Editura Academiei, 1958, p. 152.

„țarnă”⁶⁴, „loc (teren) arător”⁶⁵, „întorsătură”⁶⁶, „iugăr”⁶⁷, „falce”⁶⁸, „curătură” sau „curățitură”⁶⁹, „spărtură”⁷⁰ etc., ultimii doi termeni fiind utilizați în cazul terenurilor defrișate și desțelenite, recent introduse în circuitul agricol. Într-o perioadă de timp dificil de precizat în prezent, locuitorii din diverse regiuni au început să-și nominalizeze loturile și suprafețele arabile după plantele cultivate în pământurile acestora ori după finalizarea unor lucrări agricole. În acest mod, apar noțiuni precum: „grâniște” (din latinescul *granum* = „grâu” + sufixul *-iște*) ori „grâneța”⁷¹, „meiște” ori „mălăiște” (de la „mei”, care provine din latinescul *millium* + sufixul *-iște*, *-ăiște*), „secăriște” (de la „secară” – *secale* + terminația *-iște*), „mălăiște”, „mălăină” sau „mălăiștină” (de la cuvântul „mălai”, care provine din latinescul *amylum* + sufixul *-aliu*, *-alia*, *-ină* ori *-iște*), „puiște”⁷², „porumbiște” (de la substantivul „porumb” – *palumbus*, căruia i se adaugă sufixul *-iște*), „păpușoiște” ori

⁶⁴ L. Șăineanu, *op. cit.*, p. 640; Al. Rosetti, *op. cit.*, p. 367; Al. Bocănețu, *op. cit.*, p. 238. Cuvântul provine din latinescul *terra*. Însă, sunt opinii care îi atribuie termenului o origine arhaică, din substratul traco-dacic (vezi Al. Bocănețu, *op. cit.*, p. 126, care admite ipoteza unei moșteniri pre-romane vechi. Astfel, din persanul *čarana*, poate deriva termenul dacic, care prin transformare ajunge la noi sub forma lui „țarină” ori „țarnă”).

⁶⁵ La Al. Bocănețu, *op. cit.*, p. 219-220, „arător” provine din latinescul *aratorius* = „loc propice pentru arat și cultivarea pământului”.

⁶⁶ Din latinescul *intorquere* = „a întoarce”, căruia i s-a adăugat sufixul *-atură* (Al. Bocănețu, *op. cit.*, p. 232-233).

⁶⁷ Conform *Dicționarul limbii române moderne*, p. 397, „iugăr” cu variația „jugăr” provine din latinescul *jugerum*.

⁶⁸ *Ibidem*, p. 291. Termenul provine din latinescul *falx*, *-cis*. Conform L. Șăineanu, *op. cit.*, p. 242, cuvântul românesc ar deriva din *falcem* = „coasă” și se referea la cantitatea de fân ori paie cosită. În Moldova și Țara Românească reprezenta și o unitate de măsură pentru suprafață.

⁶⁹ L. Șăineanu, *op. cit.*, p. 185; Al. Bocănețu, *op. cit.*, p. 134, 224-225; S. Pușcariu, *op. cit.*, p. 457; *Dicționarul limbii române moderne*, p. 207. Substantivul din română provine din latinescul *colatura*, care derivă din verbul *colo*, *-are* = „a strecura, a curăța”, ori *curare* = „a îngriji”, fiind utilizat atât în Moldova, Bucovina, cât și în Muntenia.

⁷⁰ Conform L. Șăineanu, *op. cit.*, p. 655; Al. Bocănețu, *op. cit.*, p. 236 și *Dicționarul limbii române moderne*, p. 786-787, termenul provine din latinescul *spargo*, *-ere* = „a sparge”, din care a rezultat substantivul „spărtură”, a cărui semnificație este de pământ lucrat pentru prima dată.

⁷¹ Al. Bocănețu, *op. cit.*, p. 226; *Dicționarul limbii române (Dicționarul Academiei)*, vol. II, partea I (literele F-I), 1934, p. 297. Termenul provine din latinescul *granicia*.

⁷² Conform Al. Bocănețu, *op. cit.*, p. 224, „puiște” este terenul pe care s-a cultivat porumbul ori păpușoiul. Derivă probabil din cuvântul „pui” = *pulleus*, *pullus*, căruia i s-a adăugat terminația *-iște* (vezi S. Pușcariu, *op. cit.*, p. 1395).

„popușoiște” (probabil cuvântul se compune din radicalul „păpușă” – latinescul *pappus*, -um, la care se adaugă sufixul -iște)⁷³, „cucurușiște” (de la „cucuruz”, care derivă din „cucură” și care este de proveniență latină, din *cucurum* + sufixul -iște)⁷⁴, „secerătură” (terenul a cărui holdă a fost recent secerată; derivă de la „seceră” – latinescul *sicilis*) etc.

Terminologia referitoare la denumirile de terenuri supuse lucrărilor agricole este îmbogățită și cu termeni ce provin din alte limbi, ale populațiilor alogene, cu care autohtonii au interacționat etnic, social, economic și cultural. Astfel, în lexicul românesc s-au infiltrat termeni de sorginte slavă, maghiară, greacă sau turcă, care vin în sprijinul terminologiei de sorginte latină, uneori substituind noțiunile moștenite din fondul latin, alteleori fiind la rândul lor absorbiți și înlocuiți de aceștia. Din slavă provin termenii „ogor”⁷⁵ (în acest caz, „întorsătură” a fost substituit de sinonimul „ogor”, acesta din urmă generalizându-se), cu derivatele „ogorătură” (din verbul „a ogori”), „prășitură” (un lot de pământ pe care s-a săpat, s-a cultivat și, prin urmare, s-a curățat prin prășire)⁷⁶, „lan”⁷⁷, „țelină”⁷⁸,

⁷³ Al. Bocănețu, *op. cit.*, p. 223; S. Pușcariu, *op. cit.*, p. 1256.

⁷⁴ Conform E. K. Berneker, *Slawisches etymologisches Wörterbuch*, Band 1 (A-L), Heidelberg, Editura Carl’s Winter Universitätsbuchhandlung, 1908-1913, p. 640-641, termenul poate proveni din paleoslavă, fiind echivalent cu sârbescul *kukuruz*, rusescul *кुकурюза*, polonezul *kukuru(d)za*, *kukury(d)za*, ruteanul *kukurú(d)z*, *kukurú(d)za*. Vezi și Al. Bocănețu, *op. cit.*, p. 223.

⁷⁵ H. Tiktin, *Rumänisch-deutsches Wörterbuch*, vol. II (D-O), București, Editura Staatsdruckerei, 1905, p. 1084; L. Șăineanu, *op. cit.*, p. 442; Al. Bocănețu, *op. cit.*, p. 214, 231-232, *Dicționarul limbii române moderne*, p. 560. Termenul este prezent în majoritatea limbilor slave moderne și în maghiară (vezi polonezul *ugor*, *ugar*, cehescul *uhor*, bulgărescul, sârbescul și maghiarul *ugar* etc.).

⁷⁶ Conform Al. Bocănețu, *op. cit.*, p. 233, „prășitură” este un derivat al verbului „a prăși”, care este de origine paleoslavă – *prašiti*. Se pare că termenul a pătruns în limba română pe filieră slavă sud-dunăreană, și anume din sârbă (H. Tiktin, *op. cit.*, vol. III (P-S), 1906, p. 1234); la L. Șăineanu, *op. cit.*, p. 503, termenul românesc de proveniență slavă denumește activitatea de curățare a țarinei de buruieni sau de deștelenire a ogorului. În *Dicționarul limbii române moderne*, p. 652, românescului „a prăși” îi corespund termeni din bulgară (*praša*) și sârbă (*prašiti*).

⁷⁷ După L. Șăineanu, *op. cit.*, p. 355, cuvântul derivă dintr-un slav arhaic, de unde are corespondent și în alte limbi slave moderne, cum ar fi polonezul *lan*. Este folosit des în Moldova cu înțelesul de „câmp întins” sau „ogor de dimensiuni apreciabile, cultivat cu cereale (mai ales cu grâu)”.

⁷⁸ Al. Bocănețu, *op. cit.*, p. 265-268; L. Șăineanu, *op. cit.*, p. 646. Cuvântul românesc este de factură slavă arhaică, provenind din bulgărescul ori sârbescul *čelina*, conform radicalului paleoslav *cely* = „tot, întreg” ori *челизну* = „pământ părăsit”. Vezi și A. de Cihac, *Dictionnaire d'étymologie daco-romain...*, p. 432 și *Dicționarul limbii române moderne*, p. 893.

„delniță”⁷⁹, „prosie” și „răsprosie”⁸⁰, „brazdă”⁸¹, „livadă”⁸², „paragină” cu verbul „a părăgini”⁸³, „pârloagă”⁸⁴ etc. Unii termeni, precum „ogor”, „pogon”, „brazdă” s-au impus ulterior, dar nu mai târziu de secolul al XII-lea, fiind cel mai probabil împrumuturi slave sud-dunărene (de la vecinii bulgari ori sârbi)⁸⁵, pe când ceilalți reprezintă cel mai probabil moșteniri mai recente.

Deosebit de interesantă este dezbaterea pentru stabilirea etimologiei cuvântului „miriște”. Dacă, în unele dicționare, acesta este considerat un termen de proveniență slavă⁸⁶, în altele este subliniată apropierea de

⁷⁹ H. Tiktin, *op. cit.*, vol. II (D-O), p. 515; Al. Bocănețu, *op. cit.*, p. 239-240; L. Șăineanu, *op. cit.*, p. 196. „Delniță” provine din radicalul slav vechi *delŭ* = „deal”, la care se adaugă sufixul *-niță*; în limba rusă ajunge *delnița* = „parte mică”, iar în ucraineană, *dil'nyč'a*. Termenul este prezent frecvent în documentele editate în Țara Românească și Moldova pe parcursul întregii perioade medievale, desemnând un lot de pământ arabil lung și îngust ori posesiunea unei familii. A fost utilizat totodată și ca măsură de suprafață (conform, N. Stoicescu, *Cum măsurau strămoșii noștri. Metrologia medievală pe teritoriul României*, București, Editura Științifică, 1971, p. 131, reprezenta aproximativ 45 de stânjani de pământ, unitate de măsură care a variat de-a lungul timpului de la 1,96 la 2,23 m).

⁸⁰ Al. Bocănețu, *op. cit.*, p. 233-234, L. Șăineanu, *op. cit.*, p. 519. Termenul este de sorginte slavă arhaică, derivând din radicalul de bază *proso* = „mei”, având echivalenți în lituaniană (*proso* = „loc semănat cu mei”) și, mai ales în bulgară, de unde se pare că l-au preluat autohtonii spațiului carpatodunărean (vezi cuvântul vechi bulgăresc *prosem* = „mei”). „Răsprosie” este format din prefixul slav vechi *raz* = „ras” și „prosie”. Semnificația plantei desemnată de această noțiune s-a extins și asupra locului pe care se cultiva meiul. Acesta mai are și înțelesul de teren, pe care nu s-a semănat nimic timp de 1-2 ani, pentru refacerea proprietăților nutritive ale solului.

⁸¹ În acest caz, termenul semnifică locul dintre două parcele arate ori o fâșie de pământ cultivată cu legume sau iarbă. L. Șăineanu, *op. cit.*, p. 77; din slavul *бразда*.

⁸² H. Tiktin, *op. cit.*, vol. II (D-O), p. 919; L. Șăineanu, *op. cit.*, p. 368; Al. Bocănețu, *op. cit.*, p. 249-250. „Livadă” provine din radicalul vechi slav *livada*, având echivalent în bulgară (*livada*), de unde se pare că a pătruns în limba română.

⁸³ Dacă Al. Bocănețu (*op. cit.*, p. 139) îi atribuie o origine slavă (din paleoslavul *voragina* = „vii, case, drumuri etc. părăsite”), L. Șăineanu în dicționarul său îl consideră un împrumut maghiar (din ungurescul vechi *parag*, conform L. Șăineanu, *op. cit.*, p. 461).

⁸⁴ H. Tiktin, *op. cit.*, vol. III (P-S), p. 1171; L. Șăineanu, *op. cit.*, p. 465; Al. Bocănețu, *op. cit.*, p. 261-263. După H. Tiktin, termenul românesc provine din slavul arhaic *prĕlogŭ*, care prin modificare fonetică devine „pârlog”, iar pluralul „pârloage” a generat „pârloagă”. Cuvântul are corespondenți și în alte limbi slave, precum în bulgară (*prelog*), sârbă (*parlog*) ori rusă (*prĕlogŭ*); vezi *Dicționarul limbii române moderne*, p. 625.

⁸⁵ Al. Rosetti, *op. cit.*, p. 311.

⁸⁶ L. Șăineanu, *op. cit.*, p. 402. Cuvântul provine din arhaicul *miriște*.

radicalul *miriciae* și, implicit, se sugerează originea sa latină⁸⁷. Aceleași comentarii le comportă și termenul „moină”, pentru care s-a propus, fără însă a fi acceptată în unanimitate, o descendență etimologică latină⁸⁸. Totodată, unii îi atribuie o origine slavă arhaică⁸⁹. Cercetările lingvistice și istorice ulterioare ar putea aduce date esențiale pentru rezolvarea tuturor contradicțiilor legate de etimologia și originea acestor termeni.

Pe lângă noțiunile moștenite din slava veche, ce au menirea de a suplini necesități de ordin lingvistic atunci când bagajul informațional, utilajul și tehnicile se diversifică, iar apariția unei realități sociale și geografic-economice inedite solicită substituții lexicali, nomenclatura agricolă românească a împrumutat și termeni proveniți și din alte limbi, precum greaca, turca ori maghiara. De exemplu, „laz” este de sorginte grecească, provenind din cuvântul *λαζ*, a cărui corespondent în limba latină este *vicus, villa, ager, praedium*⁹⁰. În limba română a pătruns pe filieră

⁸⁷ Du Cange, C. Du Fresne, *Glossarium Ad Scriptores Mediae et Infimae Latinitatis: in quo Latina Vocabula novatae Significationis, aut Usus rarioris, Barbara et Exotica explicantur, eorum Notiones et Originiones reteguntur: Complures aevi medii Ritus et Mores, Legum, Consuetudinum municipalium, et Jurisprudentiae recentioris Formulae, et obsoletae voces; Utriusque Ordinis, Ecclesiastici et Laici, Dignitates et Officia, et quam plurima alia [...] illustrantur. E libris editis, ineditis, aliisque monumentis cum publicis, tum privatis. Accedit Dissertatio de Imperatorum Constantinopolitanorum [...] numismatibus*, Editura Novissima Insigniter Aucta-Francofurti ad Moenum: Ex Officina Zunneriana, apud Johannem Adamum Jungium, tom II, partea 2 (I-N), 1710, p. 603. În latina medievală *miriciae* semnifica locul pe care s-a secerat grâu și pe care a rămas resturile paielor cerealei recoltate. Prin palatalizarea labialei înainte de *i* au rezultat formele „miriște”, „meriște”, „miriște”, „miriștină” etc. Cu timpul, noțiunea a împrumutat o nouă semnificație, anume de teren nelucrat, pe care au crescut buruienile, transformându-se treptat în fânează și pășune (Al. Bocănețu, *op. cit.*, p. 229).

⁸⁸ În dicționarul Du Cange (*op. cit.*, tom II, partea 2, p. 645) întâlnim termenul latin *mollinum*, pl. *mollina* = „colină, deal”, din care ar fi derivat românescul „moină”; în schimb, H. Tiktin (*op. cit.*, vol. II (D-O), p. 1004) consideră că noțiunea cu sens agricol derivă din „moale”, care este preluat în limba română din latinescul *mollinare (molliare)* = „a înmuia”. Vezi și *Dicționarul etimologic al limbii române: elementele latine*, ediție îngrijită de I. A. Candrea și Ov. Densusianu, București, Editura Cartea Românească, 1907, p. 514. În documentele vechi (N. Iorga, *Studii și documente privind istoria românilor*, vol. V, București, p. 383) „moină” are înțeles de „deal”, „colină” ori de terenuri arabile situate pe formele menționate, iar în Transilvania și Banat reprezenta locurile nearate, adică pășunile și fânețele (vezi și Al. Bocănețu, *op. cit.*, p. 230).

⁸⁹ A. Cihac, *op. cit.*, p. 200. „Moină” este un împrumut slav, pătrunzând în lexicul românesc din sârbă sau croată (vezi rusecul *moča*, sârbescul și croatul *močina* ori *mokrina* = „umezeală”). La L. Șăineanu, *op. cit.*, p. 406, cuvântul derivă din slavul *mojnŭ* = „umed”, „ploios”.

⁹⁰ L. Șăineanu, *op. cit.*, p. 523.

ungurească⁹¹ ori sârbească⁹². „Tarla” este turcesc⁹³, iar „holdă” se pare că are o origine germanică, intrat în limba română pe filieră ungurească⁹⁴.

În ceea ce privește terminologia românească referitoare la unele activități, tehnici și practici agricole tradiționale, specialiștii au identificat multiple noțiuni de sorginte latină („a ara” (*arare*), „a săpa” (*sapare*), „a semăna” (*seminare*), „a culege” (*coligere*), „a întoarce” (*intorquere*), „a poșori” (*porca*, -am = „brazdă”), „a aduna” (*adunare*), „a lega” (*ligare*), „a încărca” (*carricare*), „a treiera” (*tribulare*), „a vântura” (*ventulare*), „a bate” (*bato*, -ere; *battuere*), „a curăța” (derivă din „curat” care provine din *colatus* = „limpede, strecurat”), „a înjuga”, „a dejuga” (*in-jugare*, *di(s)jugare*), „a pisa” (*pinsare*), „a coace” (*coquere*), „a măcina” (*machinare*) la „moară” (*molla*), „a cerne” (*cernere*), „a frământa” (*fermentare*), „a pasa” (*pinsatum*)⁹⁵ etc.) care, numai în cazuri izolate, au fost înlocuite cu expresii infuzate din mediul slav, germanic ori turanic (spre exemplu, „a ogori”, „pârloagă”, „țelină”, „delniță”, „tarla”, „holdă”, „brazdă”, „lan”, „livadă” etc.).

În urma activităților agricole de pe câmp, vechii agricultori treierau ori secerau cerealele, pe care le adunau în snopi⁹⁶. Procedul este și astăzi cunoscut în comunități rurale din Moldova, Oltenia și Muntenia, și consta în prinderea unui mănunchi⁹⁷ de paie⁹⁸ pe care individul o reteza cu secera. Paiele erau adunate în snopi ori stoguri⁹⁹, un fel de clăi¹⁰⁰. Pe fânețele satelor de deal și de munte sătenii se ocupau cu cosirea fânului¹⁰¹. Apoi, pologul¹⁰² (iarba cosită)

⁹¹ Al. Bocănețu, *op. cit.*, p. 225.

⁹² L. Șăineanu, *op. cit.*, p. 358. Conform dicționarului, termenul provine din sârbescul *laz* și semnifică „teren curățat de buruieni”. Vezi și *Dicționarul limbii române moderne*, p. 447, unde întâlnim și corespondentul ucrainean *laz*.

⁹³ L. Șăineanu, *op. cit.*, p. 642, din turcescul *tarla*; vezi și Al. Bocănețu, *op. cit.*, p. 237.

⁹⁴ L. Șăineanu, *op. cit.*, p. 296. Vezi ungurescul *hold* și germanicul *Halde* = „ponor”.

⁹⁵ Vezi H. Tiktin, *op. cit.*; L. Șăineanu, *op. cit.*; Al. Rosetti, *op. cit.*; S. Pușcariu, *op. cit.* și *Dicționarul limbii române moderne*.

⁹⁶ Termen de proveniență slavă (din arhaicul *snopŭ*; vezi L. Șăineanu, *op. cit.*, p. 599 și Al. Bocănețu, *op. cit.*, p. 155).

⁹⁷ Din latinescul *manuclus* = *manipulus*; vezi. L. Șăineanu, *op. cit.*, p. 382 și S. Pușcariu, *op. cit.*, p. 1021.

⁹⁸ Conform L. Șăineanu, *op. cit.*, p. 454, provine din latinescul *palea*.

⁹⁹ *Ibidem*, p. 618; din bulgărescul *stogŭ*.

¹⁰⁰ *Ibidem*, p. 138; derivă probabil din sârbescul *kladnja*. Conform H. Tiktin, *op. cit.*, vol. II (D-O), p. 371, este o moștenire paleoslavă (din vechiul slav *kladnja*)

¹⁰¹ L. Șăineanu, *op. cit.*, p. 243; provine din latinescul *fenum*.

¹⁰² H. Tiktin, *op. cit.*, vol. III (P-S), p. 1206; L. Șăineanu, *op. cit.*, p. 494; „polog” = „brazde de iarbă proaspăt cosite” (din vechiul slav *pologŭ*, care semnifică „depozit”, fiind echivalent și cu sârbescul *polog*).

era strâns în porșori ori poșori și clădit în jirezi sau căpițe, care erau susținute de prepeleci¹⁰³.

Nomenclatura plantelor cerealiere, a legumelor și a viței de vie

Așa cum am arătat încă de la începutul studiului nostru, terminologia privind denumirile cerealelor, a plantelor textile, a legumelor și a viței de vie este eminent de sorginte latină, constituind o dovadă a vechimii practicării agriculturii în teritoriile intra- ori extra-carpatice românești, în secolele IV-IX și primele trei veacuri ale celui de-al doilea mileniu creștin și în condițiile inexistenței unui organism politico-administrativ complex, care să tuteleze economia și să coordoneze pârgھیile sociale și legislative inerente unui progres real specific civilizațiilor aflate pe o treaptă superioară a evoluției lor.

Cercetările arheologice au evidențiat prezența sub formă carbonizată a unei varietăți semnificative a tipurilor de cereale, o mărturie importantă a practicării neîntrerupte a muncilor agricole tradiționale și a dezvoltării progresive a tehnicilor de prelucrare cerealieră. Documentele scrise, realizările miniaturale ale caligrafiilor europeni și reprezentările iconografice de pe pereții exteriori ai bisericilor și mănăstirilor din veacurile XIII-XVI din Bulgaria, Serbia, România, Ucraina etc. oferă mărturii numeroase asupra interesului crescând al comunităților omenești medievale de a-și îmbunătăți și diversifica tehnicile și uneltele în vederea obținerii surplusului necesar pentru a acoperi consumul intern al familiei, dările în produse alimentare, sămânța pentru culturile viitoare și, atunci când era posibil, cantitatea de grâne pentru comerț.

Una dintre principalele cereale cultivate încă din preistorie și printre cele mai importante mărfuri de circulație pentru istoria economică medievală este grâul. Numeroase izvoare documentare¹⁰⁴ și

¹⁰³ „Poșor”, cu derivațiile „porșor”, „posor”, este un împrumut de proveniență latină (din *porca*, -am = „brazdă”); „jireadă” ori „gireadă” are o origine necunoscută, fiind utilizat în toate regiunile locuite de români; „căpiță” este slavicul *kopica* (H. Tiktin, *op. cit.*, vol. II (D-O), p. 285; L. Șăineanu, *op. cit.*, p. 101); „prepeleac” ori „prepeleag” este o moștenire slavă arhaică (din vechiul *prepeljaku*, comparativ și cu ruteanul *prypryljaka*; vezi H. Tiktin, *op. cit.*, vol. III (P-S), p. 1244; L. Șăineanu, *op. cit.*, p. 507).

¹⁰⁴ E. Hurmuzaki, *Documente privitoare la istoria românilor*, vol. VIII (1376-1650), București, Editura Socecu & Teclu, 1894, p. 37; M. Holban, P. Cernovodeanu, M. M. Alexandrescu-Dersca Bulgaru, *Călători străini prin țările române*, vol. I, București, Editura Academiei, 1968, p. 149. Pelerinul genovez Matteo Muriano descrie practicile

mărturii arheologice, sub forma resturilor calcinate, identificate și prelevate din majoritatea siturilor de pe cuprinsul întregului teritoriu istoric românesc, reprezintă mărturii semnificative ale îndeletnicirilor agricole tradiționale specifice populațiilor sedentare, a cultivării intensive a acestei graminee, dar și a preocupării permanente pentru îmbunătățirea calității soiurilor de grâu. Termenul „grâu” este de certă origine latină¹⁰⁵.

Tot din latina populară provin și ceilalți termeni care desemnează principalele cereale cultivate¹⁰⁶ consecvent pe parcursul întregului ev mediu și care au alimentat creșterea economică, politică și culturală a vechii civilizații românești. De la alogeni slavi și celelalte populații co-viețuitoare în teritoriul carpato-dunărean, autohtonii au preluat și elemente lexicale proprii acestora, o moștenire lingvistică incontestabilă, rezultat al schimburilor inter-culturale intensive și continue, desfășurate în spațiul geografic și istoric menționat. Astfel, fondul lexical agricol românesc s-a îmbogățit considerabil și cu termeni de proveniență slavă arhaică, contaminare imposibil de împiedicat în condițiile existenței unor permanente relații economice, comerciale și culturale și a diversificării extraordinare a activităților, a tehnicilor și a utilajului agricol. Astfel, din slavă au pătruns în limba română cuvinte

agricole adoptate pentru cultivarea grâului și a diferitelor soiuri de grâu, precum și rotația culturilor în funcție de anotimpuri și refacerea calității terenurilor prin sistemul bi- ori trienal de semănare a loturilor destinate agriculturii, în Moldova vremii lui Ștefan cel Mare: „...grâu se cultivă în aprilie și mai...”; *ibidem*, vol. II, 1970, p. 381; M. M. Alexandrescu-Dersca, *Economia agrară a Țării Românești și Moldovei descrisă de călători străini (secolele XV-XVII)*, în „Studii”, XXI, 1968, 5, p. 847. Studiul conține descrierea biografului voievodului moldovean Despot-vodă – genovezul Graziani – care menționează în scrierile sale că grâu de primăvară se cultiva întotdeauna „înainte de 1 aprilie”; Hurmuzaki, *Documente privitoare...*, XV/2, București, 1906, p. 1335-1336, în care se vorbește despre lucrările aferente cultivării grâului de primăvară („grâu roșu”) și a celui de toamnă („grâu de iarnă” ori „ghirca”).

¹⁰⁵ L. Șăineanu, *op. cit.*, p. 282; S. Pușcariu, *op. cit.*, p. 740; Al. Bocănețu, *op. cit.*, p. 226; *Dicționarul limbii române moderne*, p. 348. Cuvântul provine din latinul *granum*.

¹⁰⁶ Din latinescul *secale*, *-is*, derivă în limba română „secară”; „mei” provine din *milium*, în timp ce „orz” derivă din *hordeum*; vezi L. Șăineanu, *op. cit.*, p. 580, 393, respectiv, 450; *Dicționarul limbii române moderne*, p. 768, 490-491, respectiv 571. Meul a fost cea mai utilizată graminee în alimentația comunităților omenești din perioada medievală, fiind numit în Moldova „mălai”, iar în Transilvania „parinc”, „parâng”, „parânc” ori „paring”, care derivă din latinul *panicum*. Alți termeni de sorginte latină sunt: „sorg”, din *sorgus*, vezi și italianescul *sorgo* ori francezul *sorgho*; „cânepă” – *canipa* = *cannabis*; „trifoi” – *trifolium*; „nutreț” – *nutricium*; „paie” – *palea*; „spic” – *spicum*; „grăunte” – *granucia*; „neghină” – *nigellina*.

precum: „ovăz” (din radicalul paleoslav *ovīšŭ* ori *ovesŭ*)¹⁰⁷, „hrișcă” (din slava veche, comparabil și cu echivalentul ucrainean *hrička* sau polonezul *hreczka*)¹⁰⁸, „cucuruz” (din paleoslavă, cu analogii în ucraineană – *kukurudza*, sârbă și bulgară – *kukuruz*, de unde se pare că a intrat în limba română)¹⁰⁹, „cocean” (provine din slava arhaică – *kočanŭ* –, vorbită de comunitățile slave din sudul Dunării, radicalul fiind prezent atât în bulgară – *kočan*, cât și în sârbă – *kočanj*)¹¹⁰, „pleavă” (derivă din slavul arhaic – *plěva*, *plieva*)¹¹¹, „snop” (cuvânt intrat în lexicul agricol din slavă – *snopŭ* = „mănunchi”)¹¹² etc. Dacă „ovăz” este o moștenire străveche, provenind din fondul slav arhaic, ceilalți termeni menționați reprezintă împrumuturi recente, din secolele XVII-XVIII.

Târziu, în a doua jumătate a veacului al XVII-lea – începutul secolului următor, pătrunde în Europa răsăriteană o nouă cereală, adusă din „Lumea Nouă”. Cu toate acestea, termenul „porumb” provine din latinul *palumbus*¹¹³, derivând din limba scrisă și vorbită în cancelariile, mănăstirile și universitățile Europei medievale.

În legumicultură predomină nomenclatura de sorginte latină¹¹⁴, o realitate ce probează vechimea îndeletnicirilor tradiționale și în grădinarit. O serie de termeni provin din schimburile inter-culturale cu populațiile slave care s-au așezat în spațiul carpato-nistrian și

¹⁰⁷ L. Șăineanu, *op. cit.*, p. 452; *Dicționarul limbii române moderne*, p. 575. Însă, se poate lua în discuție și o moștenire lexicală latină, neidentificată până în prezent, a cărui radical a dat în franceză termenul *l'avoine*.

¹⁰⁸ L. Șăineanu, *op. cit.*, p. 298; *Dicționarul limbii române moderne*, p. 366. I se mai spunea „grâul negru” sau „grâul străin”, deoarece planta a fost adusă din Asia Mică, introdusă în Europa răsăriteană de către tătarii din Crimeea, având grăunțele asemănătoare cu boabele de grâu. Referitor la originea sa i se mai spunea și „tătarcă”.

¹⁰⁹ L. Șăineanu, *op. cit.*, p. 182; *Dicționarul limbii române moderne*, p. 203.

¹¹⁰ L. Șăineanu, *op. cit.*, p. 143; *Dicționarul limbii române moderne*, p. 162.

¹¹¹ L. Șăineanu, *op. cit.*, p. 487; *Dicționarul limbii române moderne*, p. 629.

¹¹² L. Șăineanu, *op. cit.*, p. 599; *Dicționarul limbii române moderne*, p. 780.

¹¹³ L. Șăineanu, *op. cit.*, p. 498; *Dicționarul limbii române moderne*, p. 645. În Moldova, acesta era nominalizat sub formă de „păpușoi”, iar în Transilvania i se spunea „cucuruz”; vezi *Atlasul Lingvistic Român*, seria nouă, vol. II, 1956, harta 24.

¹¹⁴ Gh. Mihăilă, *op. cit.*, p. 68-69; conform *Dicționarul limbii române moderne*, din latina populară provin următorii termeni: „ceapă” – *caepa*; „aiu” – *alium*; „ridiche” – *radicula*, comparabil și cu neogrecul *radiki*; „curechi” – *colic(u)lus* = *cauliculus*; „varză” – *vir(i)dia*; „nap” – *napus*; „pepene” – *pepo*, *pepinis*; „curcubită” – *curcubita*; „lăptucă” – *lactuca*; „măr” – *melum* (= *malum*) ori *melus* (= *malus*), care semnifică „pom”; „linte” – *lens*, *-ntis*; „roșie” – *roseus* etc.

carpato-dunărean¹¹⁵. Alte noțiuni provin, probabil, din fondul pre-roman autohton, de sorginte traco-dacică¹¹⁶, în timp ce, unele cuvinte din lexicul agricol românesc provin din turcă¹¹⁷.

O importanță aparte în viața economică românească a constituit-o și cultivarea viței de vie. Vechimea îndeletnicirilor viticole este evidențiată și de nomenclatura exclusiv latină, ceea ce denotă și permanența preocupărilor ancestrale și neîntrerupte din acest domeniu de-a lungul istoriei noastre. Chiar dacă, ulterior, nomenclatura agrară de bază s-a îmbogățit cu termeni de sorginte slavă¹¹⁸, această realitate lingvistică nu înseamnă altceva decât, adoptarea târzie a unui fond lexical străin și adaptarea tehnicii de producere la noile necesități și realități economice, în condițiile creșterii continue a necesității pieței și a productivității. În timp ce „ciorchine” are origine necunoscută, provenind cel mai probabil din vechiul strat lexical indo-european, existând o mare probabilitate de a deriva din traco-dacică, termenul de

¹¹⁵ *Ibidem*, p. 68-69; conform *Dicționarul limbii române moderne*, din vechea limbă slavă provin următoarele noțiuni: „morcov” din bulgărescul *mópkov*, sârbul și croatul *mřkva*, slovenul *mřkev*, rusescul *mopkóвъ*, ucraineanul *mópkєa* etc.; „țelină” – din bulgarul și sârbul *čelină*; „pătrunjel” – comparativ cu cehescul *petr(u)žel* și maghiarul *petrezselyem*; „castravete” – din *krastavŭ*, care semnifică „răios”, preluat în limba română sub forma menționată din cauza aspectului învelișului legumei (comparativ cu bulgărescul *krastaviŭŭ*).

¹¹⁶ Conform I. I. Russu, *Etnogeneza românilor*, p. 106 și *Dicționarul limbii române moderne*, o serie de termeni precum: „mărar” – origine traco-dacică, comparabil cu albanezul *maraj* (în L. Șăineanu, *op. cit.*, p. 383, termenul românesc ar proveni din latinescul *marathrum*); „mazăre” – provine tot din substratul arhaic, fiind asemănător cu albanezul *modhullë* (la L. Șăineanu, *op. cit.*, p. 391, derivă din forma albaneză *módzulă*) etc.

¹¹⁷ Spre exemplu, conform L. Șăineanu, *op. cit.*, p. 470, termenul „pătlașea”, cu diminutivul „pătlașică”, provine din turcescul *patlydjan*. Tot din turcă provine și „dovleac” = *devlek* (*ibidem*, p. 218).

¹¹⁸ Vezi termeni, precum „cosor”, unealtă cu care se curăță și se recoltează via, – din slavul arhaic *kosorŭ* (L. Șăineanu, *op. cit.*, p. 172; *Dicționarul limbii române moderne*, p. 191); „bob” – provine din paleoslavul *bobŭ* (L. Șăineanu, *op. cit.*, p. 69); „strugure”, care provine din slavul *strug*, comparabil cu macedoromânul *struŭur* = „așchie” și slovenul *strug* = „cotor” (L. Șăineanu, *op. cit.*, p. 622); „podgorie” – derivă din slavul vechi *podŭgorije* (*Dicționarul limbii române moderne*, p. 635; L. Șăineanu, *op. cit.*, p. 491; format din *podŭ* = „sub” și *gora* = „munte”); „cârcel”, „cârcei” – preluat de români de la slavii sud-dunăreni (conform H. Tiktin, *op. cit.*, I (A-C), 1903, p. 316; *Dicționarul limbii române (Dicționarul Academiei)*, vol. I, partea a II-a (litera C), p. 834; L. Șăineanu, *op. cit.*, p. 105; Al. Bocănețu, *op. cit.*, p. 198; cuvântul „cârcel” provine dintr-un arhaic „cârciu”, care are corespondent prin *Krčl* ori *Krč*, din sârbă și croată) etc.

bază – „viță de vie” – este un cuvânt compus ale cărui părți provin din latină¹¹⁹. Tulpina cu ciorchini de struguri este susținută de araci. Termenul „arac” ori „arag” provine din neogreacă¹²⁰.

Terminologia românească referitoare la creșterea animalelor

Terminologia românească referitoare la creșterea animalelor este cu precădere de proveniență latină. Chiar dacă ulterior, prin stabilirea unor contacte cu populațiile slave și turanice, care s-au așezat în zonele locuite de vechii români în veacurile VI-IX, respectiv, XI-XIII, o serie de împrumuturi lingvistice străine au contaminat lexicul agricol și pastoral primar, substituind o serie de termeni de sorginte latină, termenii noi nu au făcut altceva decât să confirme o realitate istorică notabilă și incontestabilă. Practicarea îndeletnicirilor pastorale încă din perioada ce a precedat cucerirea romană de la începutul veacului II d. Chr. este probată de persistența în lexicul românesc a unor noțiuni arhaice, de sorginte traco-dacică¹²¹. Legăturile dintre cultivarea plantelor și creșterea animalelor s-au menținut în permanență, dovada fiind existența în limbajul comun celor două îndeletniciri tradiționale românești a termenilor „răzătură”, „runc”, „secătură”, „curătură” etc., ceea ce denotă caracterul ambivalent, agricol și pastoral, al agriculturii practicate de autohtonii spațiului intra- și extra-carpatic de-a lungul secolelor¹²².

Astfel, din latina populară, vorbită de coloniștii romani stabiliți în noua provincie imperială, provin termenii referitori la animalele domestice cum ar fi: „animal”¹²³,

¹¹⁹ Conform L. Șăineanu, *op. cit.*, p. 699, noțiunea „viță” derivă din latinul *vitea* = *vitis*, ce semnifică „familie”, iar „vie” provine din *vinea* = „vie”, „cultură de viță de vie” (*ibidem*). Produsul acestor fructe se numește vin, termen de certă sorginte latină (conform *ibidem*, p. 697, derivă din latinescul *vinum*).

¹²⁰ Conform *ibidem*, p. 32, „arac” derivă din *haraki*.

¹²¹ Mărturii ale perpetuării unor rămășițe lexicale dacice o constituie etimologia unor cuvinte precum: „cătun”, „vatră”, „bordei”, „gard”, „țarină”, „stână”, „strungă”, „țarc”, „copac”, „baci”, „cioban”, „cârlan”, „baligă”, „brânză”, „urdă”, „zer”, „mălai”, „mămăligă”, „mazăre”, „păstaie”, „strugure”, „curpen”, „mânz”, „murg”, „țap”, „rață” etc. (vezi I. I. Russu, *Limba traco-dacilor*, p. 122, 123, 126, 129-130; idem, *Elemente autohtone în limba română*, p. 87-89; idem, *Etnogeneza românilor*, p. 106).

¹²² P. Cancel, *Păstoritul la poporul român*, p. 3 și urm.; R. Vuia, *Tipuri de păstorit la români...*, p. 5 și urm.; I. Popescu-Sireteanu, *op. cit.*, p. 4 și urm.; I. Vlăduțiu, *Etnografia românească*, București, Editura Științifică, 1973, p. 206.

¹²³ L. Șăineanu, *op. cit.*, p. 25; din latinescul *anima* = „însuflețit, plin de viață”.

„oaie”¹²⁴, „berbeci”¹²⁵, „miel”, „mioară”¹²⁶, „vacă”¹²⁷, „bou”¹²⁸, „vită”¹²⁹, „vițel” ori „vițea”¹³⁰, „juncă”, „junc” sau „juncea”¹³¹, „taur”¹³², „capră”¹³³, „ied”¹³⁴, „cal”¹³⁵, „cabalină”¹³⁶, „armăsar”¹³⁷, „iapă”¹³⁸, „mânz” și „mânzat”¹³⁹, „asin”¹⁴⁰, „cornute”¹⁴¹, „porc”, „purcei”, „purcele”, „porcine”¹⁴², „scroafă”¹⁴³, „găină”¹⁴⁴ etc.

De asemenea, locurile unde se desfășurau un însemnat număr al activităților casnice și spațiile alocate creșterii animalelor sunt de sorginte latină, termenii slavi arhaici nereușind să-i înlocuiască. Terminologia pastorală mixtă a supraviețuit secolelor istorice rămânând o mărturie incontestabilă a vechimii practicilor tradiționale în spațiul intra- și extra-carpatic românesc. Cuvintele care desemnează spațiul casnic și familial provin atât din latină, cât și din alte limbi. Astfel, împreună cu termenul „curte” (de certă proveniență latină)¹⁴⁵, au circulat în paralel o

¹²⁴ Din *ovis, ovem* (*ibidem*, p. 435; *Dicționarul limbii române moderne*, p. 551), din care derivă și „oier”, „oierie”, „oierit”, „oiesc”, „oiască” etc.

¹²⁵ Derivă din latinescul *vervex* (*Dicționarul limbii române moderne*, p. 47); L. Șăineanu (*op. cit.*, p. 62) consideră că provine din latina vulgară – *berbecem*; în latina clasică avem *vervecem*.

¹²⁶ L. Șăineanu, *op. cit.*, p. 398; din latinescul *agnellus, agneliolla*.

¹²⁷ Vezi latinescul *vacca* (*ibidem*, p. 684; *Dicționarul limbii române moderne*, p. 915).

¹²⁸ L. Șăineanu, *op. cit.*, p. 75; provine din latinescul *bos, bovem, bovis*.

¹²⁹ *Ibidem*, p. 699; derivă din latinescul *vita* = „viață”, din care rezultă „vietate”.

¹³⁰ *Ibidem*, p. 699; din latinescul *vitellus, vitella*.

¹³¹ *Ibidem*, p. 351; latinescul *juvencus, juvenca, junix*.

¹³² *Ibidem*, p. 644; din latinescul *taurus*.

¹³³ Din latinescul *capra* (*ibidem*, p. 102; *Dicționarul limbii române moderne*, p. 114-115).

¹³⁴ „Ied” provine din latinescul *haedus, haeda* (L. Șăineanu, *op. cit.*, p. 302; *Dicționarul limbii române moderne*, p. 372).

¹³⁵ Din termenul latin *caballus* (L. Șăineanu, *op. cit.*, p. 91; *Dicționarul limbii române moderne*, p. 107).

¹³⁶ Termenul provine din latinescul *caballinus* (*Dicționarul limbii române moderne*, p. 105).

¹³⁷ L. Șăineanu, *op. cit.*, p. 36; din latina populară (*armessarius*, ce derivă din *admissarius*); în latina clasică avem *equus* = „cal”, „armăsar”.

¹³⁸ *Ibidem*, p. 300; din latinescul *equa*.

¹³⁹ Al. Bocănețu, *op. cit.*, p. 254. Termenul este un derivat al cuvântului „mânz”, care provine din latinescul *mandius, -um*; vezi și latinescul *mandere* = „a suga”, din care se pare că provine substantivul cu sensul de „pui care este alăptat”.

¹⁴⁰ L. Șăineanu, *op. cit.*, p. 40; termenul provine din latinescul *asen* (*asinus*).

¹⁴¹ *Ibidem*, p. 169; din latinescul *cornutus*.

¹⁴² *Ibidem*, p. 497; din latinescul *porcus, porcellus, porcella, porcina*.

¹⁴³ *Ibidem*, p. 577; din latinescul *scrofa*.

¹⁴⁴ Din latinescul *gallina* (*ibidem*, p. 265).

¹⁴⁵ *Ibidem*, p. 187; din latinescul *co(ho)rtem*. A fost utilizată mai mult în Moldova, Bucovina și Transilvania.

serie de noțiuni precum, slavul „ogradă”¹⁴⁶ și arhaismul „bătătură”, acesta din urmă fiind utilizat cu precădere în Moldova, dar și în Transilvania și Muntenia, având aceeași accepțiune¹⁴⁷.

În cadrul practicilor transhumante, alternanțele câmpie-munte ori luncă-deal au jucat un rol important în transferul cultural, de idei, expresii și produse necesare existenței omenești, contribuind din plin și la menținerea unei limbi românești curate, vorbită deopotrivă atât în spațiul intra-montan, cât și în zonele extra-carpaticе.

Vechii locuitori ai teritoriului menționat au practicat deopotrivă agricultura și creșterea animalelor, iar numărul impresionant al uneltelor, gropilor de provizii, care mai conservă semințele carbonizate ale cerealelor, a vetrelor pentru prepararea hranei și a cuptoarelor pentru reducerea minereului de fier, util confecționării uneltelor agricole, identificate în cadrul așezărilor din veacurile V-VIII și IX-XIII, demonstrează permanența locuirii în acest spațiu și, mai ales, vechimea și continuitatea îndeletnicirilor cutumiare specifice unei populații sedentare.

În anotimpul cald aceștia se deplasau cu turmele lor în zonele montane pentru pășunat. O serie de termeni referitori la cadrul natural și la formele fizico-geografice unde se desfășurau ocupațiile sezoniere, cât și denumirile practicantilor lor, provin din fondul lexical de bază, care este constituit de limba latină. Pentru a exemplifica, enumerăm aici termeni precum: „pășune” și derivațiile sale („a pășuna”, „pășunit”, „pășunat”)¹⁴⁸, „iarbă”¹⁴⁹, „câmp”¹⁵⁰, „a paște”¹⁵¹ (cu formele „păscut”,

¹⁴⁶ H. Tiktin, *op. cit.*, vol. II (D-O), p. 1084; L. Șăineanu, *op. cit.*, p. 442; Al. Bocănețu, *op. cit.*, p. 249-250. Termenul românesc provine din arhaicul *ograda* = „îngrăditură”.

¹⁴⁷ Este un împrumut din limba latină, derivând din verbul „a bate” (latinescul *batto*, -ere și *battuere*), căruia i se adaugă sufixul -*ătură*; vezi, Al. Bocănețu, *op. cit.*, p. 243; *Dicționarul limbii române (Dicționarul Academiei)*, vol. I, partea I (literele A-B), 1913, p. 518, 525. La L. Șăineanu, *op. cit.*, p. 57-58, cuvântul românesc ar proveni din latinescul *battitura*.

¹⁴⁸ L. Șăineanu, *op. cit.*, p. 469; Al. Bocănețu, *op. cit.*, p. 242-243; S. Pușcariu, *op. cit.*, p. 1285; *Dicționarul limbii române moderne*, p. 597. Din latinescul *pastio*, -nem, -nis. În Bucovina se foloseau mai ales formele „păscut” și „păscătoare”, în paralel cu cea de „pășune”. I. Popescu-Sireteanu, *op. cit.*, p. 114, 118-119; *Atlasul Lingvistic Român*, seria nouă, II, harta 317, punctele 520, 682, 705, 833, 872, 936, 991 etc.

¹⁴⁹ I. Popescu-Sireteanu, *op. cit.*, p. 114-115. Termenul provine din latinescul *herba*; *Atlasul Lingvistic Român*, seria nouă, II, punctele 29, 102, 812, 872, 886.

¹⁵⁰ I. Popescu-Sireteanu, *op. cit.*, p. 114. Provine din latinescul *campus*, fiind prezent și în lexicul de bază al aromânilor (*cîmpu*) și meglenoromânilor (*comp*) cu derivatele acestuia; *Atlasul Lingvistic Român*, seria nouă, II, punctele 95, 514, 848.

¹⁵¹ L. Șăineanu, *op. cit.*, p. 468; Al. Bocănețu, *op. cit.*, p. 244. Din latinescul *pasco*, -ere.

„pascătoare”¹⁵²), „păstor” („pastoral”, „păstoresc”, „a păstori”, „păstorie”, „păstorit”)¹⁵³, „oier” (din latinescul *ovis* derivă termenul românesc „oaie”), „staul”¹⁵⁴, „căprar”, „căprăreață”¹⁵⁵ (locul unde erau adăpostite caprele și, uneori, oile), „turmă”¹⁵⁶, „porcar”¹⁵⁷, „fânață” ori „fânaț”¹⁵⁸ etc., ce constituie limbajul campestru de bază. Anumite activități cotidiene care presupuneau transferarea turmelor pentru a fi adăpostite, hrănite, tunse ori mulse sunt nominalizate cu expresii de certă sorginte latină¹⁵⁹. O situație interesantă, care completează imaginea de ansamblu a fenomenului lingvistic referitor la viața păstorească, o oferă *Atlasul Lingvistic Român*¹⁶⁰. Rapoartele întocmite de specialiști în diverse regiuni și micro-zone ale spațiului geografic

¹⁵² I. Popescu-Sireteanu, *op. cit.*, p. 121-126. *Atlasul Lingvistic Român*, seria nouă, II, harta 317, punctele 365, 386.

¹⁵³ L. Șăineanu, *op. cit.*, p. 468; *Dicționarul limbii române moderne*, p. 597. Cuvântul derivă din latinescul *pastorem, pastorius*.

¹⁵⁴ L. Șăineanu, *op. cit.*, p. 614. Din latinescul *stabulum* = „îngrăditură pentru vite și oi”.

¹⁵⁵ *Ibidem*, p. 102; din latinescul *caprarius, capraricia*.

¹⁵⁶ I. Popescu-Sireteanu realizează o analiză succintă însă eficientă a cuvântului românesc care desemnează totalitatea animalelor mânate de ciobani, pastori ori oieri (*op. cit.*, p. 90-95). Etimologia lui este latină, provenind din radicalul *turma*. Este un termen folosit și în limbajul istroromânilor și meglenoromânilor și, probabil, din limba română a trecut și în lexicul populațiilor învecinate, cum ar fi bulgarii (*túrma* = „grămadă, turmă”; *turmak* = „bivol tânăr”; *turmače* = „bivolită de 1-2 ani”), sârbii (*turma, turmari*), slovenii (*turma*), polonezii și ucrainenii (*turma*). În albaneză, se pare că termenul *turmë* a fost preluat direct din latină (Th. Capidan, *Raporturile lingvistice slavo-române*, în „Dacoromânia”, III, 1923, p. 214).

¹⁵⁷ L. Șăineanu, *op. cit.*, p. 497; din latinescul *porcarius*.

¹⁵⁸ Al. Bocănețu, *op. cit.*, p. 250. „Fânaț” provine dintr-un adjectiv substantivat *foenacium*, în timp ce „fânață” derivă din latinescul *foenacia*.

¹⁵⁹ Conform Al. Bocănețu, *op. cit.*, Al. Rosetti, *op. cit.*, S. Pușcariu, *op. cit.*, L. Șăineanu, *op. cit.*, Fr. Damé, *Încercare de terminologie poporană română*, București, 1898, p. 12-15, 23, 34, 55-56, 61, 63-65, 73, 89-91, 98-107, O. Densusianu, *Păstoritul la popoarele romanice*, 1912, p. 1-34, P. Cancel, *Păstoritul la poporul român*, p. 1-27, S. Dragomir, *Vlahii din nordul Peninsulei Balcanice în evul mediu*, București, Editura Academiei, 1959, p. 11-17, I. Popescu-Sireteanu, *op. cit.*, p. 10 și urm., Gh. Dumitrașcu, *Unele aspecte din terminologia agrară a Dobrogei*, în **REF**, 42, 1997, 1-2, p. 127-146: „a mâna” – *minare*, „a adăpa” – *adaquare*, „a paște” – *pascere*, „a rumega” – *rumigare*, „a îndemna” – *inde-minare*, „strămurare” (a mâna boii) – *stimulare*, din termenul *stimulus*, „strămuta” – *extramutare*, „a ierna” – *hibernare*, „a toarce” – *torquere*, „a tunde” – *tondere*, „a suvintra” (a tunde lâna de pe burta și coada animalului) – *subventrare*, fiind prezent și în macedoromână sub forma *suil'are*, ce provine din latinescul *subilare*, „a mulge” – latinescul *mulgere* etc.

¹⁶⁰ *Atlasul Lingvistic Român*, seria nouă, vol. II, București, Editura Academiei, 1956, hărțile 302-303, 307-309, 311, 317, 387, 390-430. Pentru completarea datelor trebuie consultate și hărțile *Atlasului Lingvistic Român*, seria nouă, vol. I.

românesc sunt completate de datele deosebit de importante obținute de studenții angajați în rezolvarea unor probleme lingvistice regionale și particulare prin intermediul tezelor de licență și a dizertațiilor organizate în cadrul celor mai prestigioase universități din România¹⁶¹.

Așa cum am subliniat mai sus, termenii străini nu au înlocuit pe cei de sorginte latină, ci au fost utilizați în paralel. Este cazul celor trei termeni ce desemnează persoana care umblă cu turmele de oi: „păstorul”, „oierul”¹⁶² și „ciobanul”¹⁶³. Dacă primii doi termeni provin din fondul lexical de bază, ultimul reprezintă un împrumut târziu. Însă primii doi au fost cei mai uzitați în documentele medievale, reprezentând încă o mărturie a originii latine a lexicului agricol și pastoral de bază. Consultând hărțile *Atlasului Lingvistic Român*, seria nouă, menționate la nota 160 în prezentul studiu, se observă că aria de răspândire a termenilor „păcurar” și „păstor” se restrânge sub impactul infuziunii dialectale de peste munți. Dacă, în Moldova, Muntenia și Oltenia, „cioban” s-a impus sub influența limbilor turanice, cuvântul va pătrunde treptat și în Transilvania, substituind astfel noțiunile menționate.

Comentarii substanțiale referitoare la sorgintea și sensurile termenilor „oier”, „cioban”¹⁶⁴, „păstor”¹⁶⁵, „mocan”¹⁶⁶,

¹⁶¹ I. Popescu-Sireteanu (în *op. cit.*) utilizează întreaga documentație referitoare la tema supusă dezbaterilor noastre.

¹⁶² „Oier” este un cuvânt cunoscut și în graiul aromânilor sub forma *uîar*, care semnifică „proprietar de oi”. Termenul este de sorginte latină derivând din „oaie” + sufixul *-ar* sau *-er*. O serie de antroponime și toponime s-au păstrat ceea ce reprezintă un argument în plus a vechimii sale; vezi I. Popescu-Sireteanu, *op. cit.*, p. 17-19.

¹⁶³ L. Șăineanu, *op. cit.*, p. 130; provine din turcescul *çoban*. H. Tiktin a realizat o analiză lingvistică interesantă, însă nu a decis asupra originii termenului, considerându-l ca fiind o moștenire turcică, albaneză ori sârbă și croată (H. Tiktin, *op. cit.*, I (A-C), p. 354). Tot turcesc ori turanic îl consideră I. A. Candrea (*op. cit.*, p. 268), A. Scriban (*op. cit.*, p. 281) și C. C. Giurescu (*op. cit.*, p. 206). Probabil, cuvântul provine din stratul vechi al limbilor populațiilor turanice ori turce arhaice. S. Pușcariu îl identifică în graiurile istroromânilor, care se pare că l-au preluat de la sârbi și croați, fiind o moștenire turcică în limbile acestora (I. Pușcariu, *Limba Română*, I, prima ediție, p. 315). Analiza etimologică și semasiologică demonstrează însă originea sa turanică (pecenego-cumană) pentru termenul românesc „cioban”. Din limba română probabil a fost împrumutat în limbile populațiilor românești arhaice din sudul Dunării și de către bulgari, sârbi și croați. În sursele scrise au fost identificate numeroase antroponime și toponime care au ca radical termenul *cioban*. În prezent, sunt atestate zeci de nume de persoane, de localități, de regiuni, de micro-forme de relief etc. care au la bază radicalul „cioban”.

¹⁶⁴ I. Popescu-Sireteanu, *op. cit.*, p. 61-74.

¹⁶⁵ *Ibidem*, p. 52-54.

¹⁶⁶ *Ibidem*, p. 74-84. Are o largă circulație în toate zonele locuite de români (vezi *Atlasul Lingvistic Român*, seria nouă, II, hărțile 391, 394-395; I. Popescu-Sireteanu, *op. cit.*, harta 1). În prezent au fost depistate și analizate o serie de antroponime,

„ungurean”¹⁶⁷, „păcurar”¹⁶⁸, „stăpân”¹⁶⁹, „jupân”, „stânaș”,

toponime, hidronime etc. care au la bază radicalul „mocan”. În timp ce H. Tiktin (*op. cit.*, II (D-O), p. 1002) îl dă cu origine necunoscută, alți specialiști, precum I. A. Candrea, A. Cihac sau Ov. Densuşianu, au încercat să-i identifice o sorginte maghiară (din maghiarul *mokány* = „necioplit”). Deosebit de interesante sunt opiniile lingviştilor A. Scriban, A. Philippidi sau A. Ciorănescu care analizează fonetismul și semasiologia termenului „mocan” pornind de la investigația radicalului „moc” din „moacă” („băta cu umflătură” pe care o poartă ciobanii, un instrument indispensabil la mânăturmelor și pentru paza acestora). Nu este exclus ca termenul să reprezinte o moştenire tracică (A. Philippidi, *op. cit.*, I, p. 466, care consideră că „moacă” derivă din radicalul tracic *Múca*), cu toate că I. I. Russu respinge teoriile afirmând că sunt „absurde din punct de vedere semantic și social-istoric” (*Limba traco-dacilor*, p. 177).

¹⁶⁷ I. Popescu-Sireteanu, *op. cit.*, p. 83-84. Vezi distribuirea în spațiul geografic și istoric românesc după *Atlasul Lingvistic Român*, seria nouă, II, harta 2, având în primul rând sensul de „român din Transilvania”. Cu timpul au fost nominalizați cu aceasta formulă cei care treceau cu turmele peste Carpați în cele două țări românești extra-carpaticе. Actual termenul se regăsește sub diverse forme fonetice și etimologice desemnând nume de locuri, de regiuni geografice, de comunități omenești, de persoane etc. (vezi I. Iordan, *Toponimia românească*, București, Editura Academiei, 1963, p. 19, 285, 291, 302-304).

¹⁶⁸ I. Popescu-Sireteanu, *op. cit.*, p. 54-60, 69-72. Autorul realizează o analiză etno-lingvistică a termenului identificând geneza și aria geografică de răspândire. În prezent au fost identificate zeci de antroponime, toponime, hidronime, nume ce desemnează regiuni, văi, cartiere etc. ce sunt compuse din radicalul *păcur*, -e (vezi I. Iordan, *Toponimia românească*, p. 228). Termenul derivă din baza „păcură”, care este de certă sorginte latină – *pecus*, -oris ori *picula*. Cuvântul se regăsește și în limba comunităților de aromâni din sudul Dunării sub forma de *picurăr*, cu derivatele sale: *picurărăță* = „păstorie”, *picurărăște* = „ciobanește”, *picurărăscu* = „păcurăresc”, *picurărul'e* = „ciobănie”, *picurărūșu* = „ciobănel” etc. (T. Papahagi, *Dicționarul dialectului aromân. General și etimologic*, București, Editura Academiei, 1963, p. 841); se mai întâlnește la meglenoromâni în varianta *picurăr* cu un lung șir de derivate (Th. Capidan, *Meglenoromânii*, III, *Dicționar meglenoromân*, București, 1935, p. 221).

¹⁶⁹ Probabil termenul provine din grecescul *δεσποτης*, din care derivă *despotanu*, întâlnit în documentele medievale românești, și care, prin transformare, devine *stopînu*, *stăpînu*, *stăpănu*. În latină este *hospes*, fiind prezent și în lexiconul albanez sub forma *stepi* = „casă”, *stopan* = „șeful ciobanilor, baciul”. Conform dicționarului lui A. Cihac (*op. cit.*, vol. II, p. 361-362) și H. Tiktin (*op. cit.*, III (P-S), p. 1483-1484, se întâlnește sub forme diverse în majoritatea limbilor slave: vechi slavul *stopanŭ*, bulgărescul *stopan*, cu variantele *stopanin*, *stopanica*, sârbescul și croatul *stopanin*, *stopanica* etc.), termenul se regăsește și în slava veche sub forma *stopanŭ*, fiind întâlnit și în alte limbi slave. Radicalul *stap* este prezent și în limbile germanice în varianta *Stab*. Autorii menționați îl consideră un împrumut din slava arhaică în timp ce alți lingviști, precum B. P. Hasdeu și Th. Capidan, îl consideră ca derivând dintr-o formă lexicală traco-dacică, fiind deci un cuvânt vechi românesc (Th. Capidan, *Termeni pastorali de origine română în limbile balcanice*, p. 149-150). S. Pușcariu emendează teoria susținută de ultimii doi lingviști, considerându-l un împrumut de sorginte greco-latină (S. Pușcariu, *Limba Română*, vol. II, prima ediție, p. 658). Departе de a fi soluționată, chestiunea constituie și astăzi o controversă și un motiv de dezbateri în lumea științifică.

„baci”¹⁷⁰, „vătaf”¹⁷¹ etc. se regăsesc în lucrarea profesorului I. Popescu-Sireteanu¹⁷². Acribia analizelor a condus la rezultate deosebit de interesante, autorul coroborând datele obținute în investigațiile de natură istorică, arhivistică, lingvistică, etnografică, geografică, literară și folclorică.

Identificarea unor sinonime pentru termenul „pășune” vine să întărească aserțiunea de mai sus, îmbogățind lexicul agricol românesc. Este vorba aici de expresii precum „imaș”¹⁷³, „izlaz”¹⁷⁴ ori

¹⁷⁰ Dificil de precizat este originea termenului baci. *Atlasul Lingvistic Român*, seria nouă, II, harta 391, punctele 2 și 29; harta 394, punctul 235; harta 398 punctul 192; harta 400, punctul 105) cuvântul apare cu sensul de „oier, stăpân” ori „păcurar” la vorbitorii de limbă maghiară (*băcót, bac, bászón*). Cuvântul nu a fost înregistrat de A. Cihac, I. A. Candrea, Ov. Densusianu și H. Tiktin, regăsindu-se doar la A. Scriban (*Dicționarul limbii românești*, Iași, 1939, p. 26). Antroponime și toponime au fost semnalate în documentele secolelor XII-XIV (E. Hurmuzaki, *op. cit.*, XV, p. 419, în care se menționează toponimul *Bacha* și câteva antroponime precum *Baach, Bach, Bahc, Baci*; *ibidem*, I/2, p. 797, în care se menționează nume de localități precum *Bachfalva, Bachișoara* ori *Băcișoara*; *Documenta Romaniae Historiae (DRH)*, B. Țara Românească, vol. II, secolele XV-XVI, București, Editura Academiei, 1965, p. 493, a fost identificat antroponimul *Baciul*; *DRH*, A. Moldova, vol. XIX, București, Editura Academiei, 1988, p. 644, unde a fost identificat antroponimul *Baciul*; vezi și N. A. Constantinescu, *Dicționar onomastic românesc*, București, Editura Academiei, 1963, p. 185-186, în care apar nume de persoane ca *Bacea, Băcea, Băciu, Băcica, Băcilă, Bacin, Bacioiul* etc.). În prezent sunt atestate zeci de antroponime, toponime și hidronime care conțin radicalul *baci*.

¹⁷¹ Termenul este atestat într-un document din veacul al XV-lea sub forma de *ватасы (DRH, B. I, p. 244)*. Regăsindu-se și în alte acte emise de cancelariile celor două curți princiare românești ori în cărțile sfinte bisericesti din veacurile XV-XVII, noțiunea era utilizată doar pentru desemnarea unor funcții administrative. A. Scriban consideră că provine din turcescul arhaic ori arabicul *vattas* = „cioban” (*op. cit.*, p. 1395), atribuindu-i însă și o sorginte ucraineană – *vataha* – ori poloneză – *vataha*. A. Ciorănescu identifică pentru radicalul „vătaf” o origine tătarească sau turanică – *vataha* = „grup”, fiind preluat de către vechii români, iar din limba română trecând la populațiile slave (A. Ciorănescu, *op. cit.*, vol. VII, p. 886). C. C. Giurescu citează opiniile specialistului german H. Wendt, *Die türkischen Elemente im Rumänischen*, Berlin, Editura Verlag, 1960, p. 234, care demonstrează sorginta turanică (pecenegocumană) pentru termenii „vătaf”, „cioban”, „căslă”, „saia” etc. (*op. cit.*, p. 206).

¹⁷² I. Popescu-Sireteanu, *op. cit.*, p. 16-97.

¹⁷³ L. Șăineanu, *op. cit.*, p. 305; Al. Bocănețu, *op. cit.*, p. 252-254. Termenul, folosit mai ales în Transilvania, Banat și Muntenia, derivă din ungurescul *nyomás* = „bătătură”, printr-o formă intermediară – *nymaș*. Derivațiile sale sunt: „nimaș”, „mimaș”, „emaș”, „iemaș”, „iamaș” ș.a.; I. Popescu-Sireteanu, *op. cit.*, p. 132-134; *Atlasul Lingvistic Român*, seria nouă, II, harta 122; harta 317; punctele 64, 141, 219, 272, 346, 349, 353, 414, 537, 578, 605 etc.

¹⁷⁴ H. Tiktin, *op. cit.*, vol. II (D-O), p. 865; L. Șăineanu, *op. cit.*, p. 343; Al. Bocănețu, *op. cit.*, p. 253-254. „Izlaz” sau „islaz” reprezintă un împrumut slav arhaic (din sl. *izlazŭ* = „ieșire”). Este un termen utilizat mai ales în Moldova și Bucovina; I. Popescu-Sireteanu, *op. cit.*, p. 125. Este prezent și în lexicul bulgăresc (*izlaz*); *Atlasul Lingvistic Român*, seria nouă, II, harta 317, punctele 192, 531, 705, 728, 987.

„plai”¹⁷⁵, care provin din diverse limbi ale comunităților de alogeni, cu care au interacționat locuitorii spațiului carpato-dunărean.

De sorginte latină este și terminologia primară referitoare la produsele de natură vegetală ori animală („pâine” – *panis*, *-em*; „făină” – *farina*; „aluat” – *elevatum*; „plăcinte” – *placenta*; „lapte” – latinescul popular *lactem* și latinescul clasic *lac*; „curastră” – *colastra* = *colostrum*; „caș” – *caseus*; „chiag” – *coagulum*; „unt” – *unctum*; „lână” – *lana*; „fir” – *filum*; „miere” – *mele*, *mel* etc¹⁷⁶.

Astfel, în cazul terminologiei păstorești se evidențiază un fond lexical de bază, din care fac parte termeni precum: „păstor”, „stăpân”, „păcurar”, „câmp”, „iarbă”, „pășune”, „a paște”, „staul”, „țarc”, „turmă”, „strungă”, „berbec”, „oaie”, „miel”, „lână”, „brânză”, „urdă”, „zer” etc., fond care este armonios completat cu noțiuni din alte limbi ale populațiilor cu care autohtonii spațiului geografic și istoric românesc au interacționat. Numărul mare al moștenirilor din stratul latin de bază și al cuvintelor create în limba română demonstrează caracterul arhaic și permanența îndeletnicirilor agricole și pastorale tradiționale românești.

¹⁷⁵ H. Tiktin, *op. cit.*, vol. III (P-S), p. 1180; L. Șăineanu, *op. cit.*, p. 485; Al. Bocănețu, *op. cit.*, p. 140-141. L. Șăineanu îl consideră un împrumut din slava veche (din sl. *planina* = „munte”), comparabil cu ruteanul *plai* = „cărare de munte”. Explicația pe care o oferă însă reputatul lingvist H. Tiktin contrazice tezele afirmate în istoriografie. Filologul german îi atribuie o origine slavă arhaică, susținând că ar deriva din paleoslavul *planu* = „șes” și slavul modern *planja* = „șes”, opinia sa fiind emendată de lingviști. Mai departe, A. Bartal (în *Glossarium mediae et infimae latinitatis regnii Hungariae*, Leipzig, Editura Teubner, 1901, p. 467) îl compară cu *plaja*, din germanicul *playe: fauces montium*. Al. Bocănețu îi acordă o importanță aparte, acceptând explicația etimologiei germane a noțiunii, care ar fi pătruns în lexicul românesc pe filieră maghiară (*op. cit.*, p. 141). Conform *Dicționarului etimologic al limbii române: elementele latine*, p. 820, la albanezi se regăsește termenul *pl'aje*. În dicționarul Meyer-Lübke (W. Meyer-Lübke, *Romanisches Etymologisches Wörterbuch*, p. 957) termenul ar proveni din latinescul *plagium*, comportând asemănări cu grecescul *πλάγιον*, italianescul *piaggia*, francezul *plage*, catalanul *platja*, provensalul *playa*, spaniolul *playa* și portughezul *praya*.

¹⁷⁶ Vezi Al. Bocănețu, *op. cit.*, Al. Rosetti, *op. cit.*, S. Pușcariu, *op. cit.*, L. Șăineanu, *op. cit.*, I. Popescu-Sireteanu, *op. cit.*, p. 136-168. Pentru cuvântul „caș” specialiștii au acordat o atenție sporită, dedicându-i harți speciale pentru a sublinia răspândirea sa la nivelul întregului teritoriu românesc (*Atlasul Lingvistic Român*, seria nouă, II, harta 311, punctele 95, 130, 346, 784; harta 415).

Concluzii

Așa cum reiese din tabloul zugrăvit mai sus, limba nu este o unitate oferită în întregul ei încă de la începuturile etnice și structurale ale comunităților umane ce o vorbesc, ci reprezintă o entitate aflată într-o permanentă stare de mișcare, regenerare și îmbogățire, perfecționându-și mereu lexicul, morfologia, etimologia și semasiologia structurală a sensurilor termenilor ce o compun, constituindu-se astfel într-un proces istoric amplu, desfășurat pe parcursul secolelor. Fiecare nivel atins reprezintă, la rândul-i, punctul de plecare pentru noi prefaceri și îmbunătățiri. În conștiința fiecărui popor, limba reprezintă în mod excepțional un factor determinant în cadrul procesului complex de identificare etnică, națională, culturală ori confesională.

Dacă până în momentul de față atenția specialiștilor s-a axat mai mult pe studiul aspectului fonetic, a semanticii și a semasiologiei cuvintelor moștenite, în prezent cercetarea se concentrează pe determinarea modalităților de transformare a limbii române sub acțiunea factorilor externi și stabilirea perioadelor de timp în care s-au desfășurat influențele lingvistice ale idiomurilor străine. Investigațiile aspectului fonetic prezintă o importanță deosebită pentru datarea relativă a împrumuturilor lexicale externe din limbile populațiilor cu care autohtonii spațiului intra- și extra-carpatic românesc au conviețuit de-a lungul veacurilor. În ceea ce privește studiul nomenclaturii agrare și pastorale românești, lingviștii români, dar și cei străini, au argumentat originea latină a limbajului agricol de bază al românilor, însă au acceptat și îmbogățirea acestuia cu termeni proveniți în principal din slavă, precum și din maghiară, germană, turcă, greacă etc.

În ansamblul său unitar, un rol aparte l-a ocupat lexicul folosit în agricultură. În mod deosebit, caracterul complex și omogen al terminologiei agrare românești ne legitimează să-i descifram originea și să-i înțelegem direcțiile de dezvoltare și sensurile. Totodată, studiul nomenclaturii agricole și pastorale românești ne relevă dovezi incontestabile și date substanțiale referitoare la vechimea și continuitatea poporului și a limbii române, a ocupațiilor tradiționale, neîntrerupte de factorii perturbatori și distrugători ai civilizației (invazii, războaie, molime, boli, epidemii, dezastre naturale și preschimbări climaterice etc.). În același timp, moștenirea unui important număr de cuvinte din latina populară și constituirea, pe temeiul acestora, a unui lexic de bază agricol românesc reprezintă argumentul solid în favoarea practicării continue a muncilor și tehnicilor agricole tradiționale în spațiul intra- și

extra-carpatic. Astfel, casa, curtea, arătura, câmpul, grădina, unealta, animalul domestic devin coordonate esențiale ale sedentarismului și continuității vieții agrare într-un cadru rural, emendate în acest fel teoriile susținătorilor tezelor emigraționiste românești.

Din conviețuirea cu celelalte populații cu tendințe spre viața sedentară, cum ar fi slavii, românii au preluat o nomenclatură care a funcționat în paralel cu lexicul aflat deja în uz, astfel încât, pentru anumite aspecte și chestiuni ale vieții agrare românești, avem unul, doi ori chiar mai mulți termeni. Cu timpul, o noțiune le substituie pe celelalte, reflectând însă o realitate istorică incontestabilă – progresul tehnic și diversificarea utilajului, a practicilor agricole și a universului casnic, agrar și pastoral românesc.

La nivelul secolelor VI-VII și cu precădere în următoarele veacuri creștine, sub impactul migrației comunităților slave spre vestul și sudul Europei, cultura acestora a influențat modul de viață al autohtonilor. Asemenea influențelor din domeniul social-economic, vechii români au preluat și o serie de termeni referitori la diverse aspecte ale vieții cotidiene, limba română suferind modificări și primind întăriri, îmbogățindu-și astfel lexicul. În condițiile istorice determinate de jocul de interese economice, politice și militare ale marilor puteri și manifestările de forță ale acestora (Imperiul Bizantin, Ungaria, Regatul Lituaniei, cnezatele rusești medievale, Polonia, Hoarda de Aur, Imperiul Rus, Imperiul Otoman, Imperiul Austro-Ungar etc.), comunitățile românești și limba română se despart pentru a fi în „țări” diferite și dialecte nuanțate, primind influențe lingvistice slave, germanice, grecești, turanice, bulgărești, ungurești, sârbești și croate, rutene, rusești etc. Dihotomia politică nu a fost însoțită ori precedată de o separație la nivel etnic și lingvistic, deoarece românii și-au continuat existența pe ambii versanți ai Carpaților și dincolo de fruntariile convenționale ce-i despărțeau, fiind uniți prin limbă, tradiții comune, cultura de inspirație dacoromană și apartenența confesională. În aceste condiții, civilizația veche românească și limba română transcend veacurile, oferindu-ne azi prilejul de a continua cutumele arhaice și ancestrale în cadrul aceluiași limite teritoriale, vorbind aceeași limbă moștenită de la predecesorii noștri.

Evident, cercetarea etimologică a cuvintelor de origine autohtonă, traco-dacică, asemenea celor moștenite din latină sau preluate pe cale populară ori cultă din alte limbi de-a lungul secolelor,

nu se încheie aici. Ea va continua cu prudență și în anii următori, prin eforturile tuturor celor ce-și dedică capacitățile intelectuale acestui domeniu inepuizabil – limba română, ca parte integrantă a prestigioasei familii de idiomuri neo-latine, alături de celelalte limbi de cultură și civilizație ale Europei și ale lumii.

ABSTRACT

The study of agriculture in all its manifestations, over historical periods, requires a particularized approach and a methodology based primarily on an interdisciplinary research, required by the complexity of the proposed topic whose starting point is, mainly, the existence of ambiguities and numerous lacunae in the historical sources. Thus, a multidisciplinary treatment of agricultural tool terminology involves complex methods of investigation, frequently used in the social sciences and humanities.

Our initiative is meant to be a viable working instrument, bringing together historical, archaeological, philological, linguistic, and ethnographic theories on the development of the agricultural nomenclature in the Romanian territory, over the centuries. The importance of the ideas spread within the Romanian cultural society and the relevance of the historical, linguistic and philological analyses are data of major significance that supplement the current research.

Concerning our investigations on the research carried out so far, we notice that researchers from various fields (such as history, literature, linguistics, ethnography etc.) have established numerous and very complex connections between the development of the Romania agricultural nomenclature and historical changes in the ethnic-demographical, social-economical, political, cultural and religious spectrums which took place in the Carpathian-Danube area, during Late Antiquity and the Middle Ages.

If so far researchers have focused more on the study of the phonetic aspect and word semantics, an important aspect is the determination of various modalities to convert language, under the action of external factors, thus determining the period in which there developed linguistic influences of foreign idioms. Phonetic investigations offer a special importance to the relative dating of the foreign words borrowed from the languages of the autochthonous populations having lived together over centuries in the intra- and extra-Carpathian Romanian space. Regarding the study of the Romanian agrarian and pastoral nomenclature, Romanian and foreign linguists argued for the Latin origin of the fundamental agricultural terms of the Romanians and, at the same time, they accepted its enrichment with terms coming mainly from the Slavonic languages, but also from Hungarian, German, Greek, Turkish etc.

As a whole, the vocabulary used in agriculture has an important role. In particular, the complex and uniform character of the Romanian agrarian terminology legitimizes us to decipher the origin and understand the development and meaning of such words. At the same time, the study of Romanian agricultural and pastoral nomenclature brings up evidence and substantial data pertaining to the ancientness and continuity of the Romanians and of their language and traditional occupations that

have not been interrupted by the civilization destroying factors (invasions, wars, pestilence, diseases, epidemics, natural disasters or climate changes). The fact that a number of important words from regular Latin were preserved and used in the construction of the basic Romanian agricultural language is another solid argument supporting our assertion.

Houses, yards, tilled soil, fields, garden tools, and domestic animals are all emblems of sedentary peoples and indicate the continuity of agrarian life in a rustic environment throughout the Romanian Middle Ages.

Living together with other populations having showed proclivity towards sedentary life, such as the Slavs, the Romanians took over foreign terms that were employed in parallel with the vocabulary already in use. Therefore, for certain aspects and matters of Romanian agrarian life there are one, two, or even more terms. In time, one of the notions substituted the others, reflecting an irrefutable reality that is, the social-economic, political and cultural continuous development of the Romanian archaic society, which was in strong connection to the technical progress and diversification of the equipment, agricultural practices and pastoral traditional household universe.

Political dichotomy was not accompanied or preceded by ethnic and linguistic separations because the Romanians continued to exist on both sides of the Carpathian Mountains and beyond conventional boundaries that separated them, being united by language, shared traditions, Daco-Roman and Latin culture and confessional affiliation. In these circumstances, the civilization and language of the ancient Romanians transcended the centuries, giving us the opportunity to continue the archaic and ancestral customs within the same territorial limits, speaking the language similar to the one inherited from our predecessors.